

PRANEŠIMAS

APIE LIETUVOS BANKO
PAGRINDINIO TIKSLO ĮGYVENDINIMĄ,
FUNKCIJŲ VYKDYMĄ
IR BANKŲ SISTEMOS BŪKLĘ
2007 M. PIRMAJĄ PUSMETĮ

TEIKIAMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMUI

Rengiant Pranešimą apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, funkcijų vykdymą ir bankų sistemos būklę 2007 m. pirmąjį pusmetį, naudoti Lietuvos banko, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Europos centrinio banko, Eurostat, Tarptautinio valiutos fondo, *Bloomberg* informacinės sistemos ir kiti iki 2007 m. rugpjūčio 6 d. skelbti statistiniai duomenys.

Kai kuriose lentelėse ir paveiksluose dėl apvalinimo eilučių suma ir procentai nesutampa su bendrais duomenimis („Iš viso“ ir 100%).

Santrumpos ir kiti paaiškinimai

AB	akcinė bendrovė
BVP	bendrasis vidaus produktas
ECB	Europos centrinis bankas
ESD	einamosios sąskaitos deficitas
Eurostat	Europos Bendrijų statistikos tarnyba
LCKU	Lietuvos centrinė kredito unija
PFI	pinigų finansinės institucijos
proc. p.	procentinis punktas
Statistikos departamentas	Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės
TAB	Tarptautinių atsiskaitymų bankas
TVF	Tarptautinis valiutos fondas
VKM II	antrasis valiutų kurso mechanizmas

Turinys

SANTRAUKA / 5

I. EKONOMIKOS IR KAINŲ RAIDĄ / 8

Išorinė ekonomikos aplinka / 8

Lietuvos ekonomikos apžvalga / 9

Bendrasis vidaus produktas ir svarbiausių ūkio sektorių plėtros dinamika / 9

Darbo rinka / 11

Išorės sąskaitos, konkurencingumas ir einamosios sąskaitos deficito finansavimas / 13

Fiskalinės politikos raida / 16

Kreditas / 16

Kainų raida / 17

Lietuvos banko pinigų politika / 17

Vartotojų kainų indekso kaitos priežastys: pasiūlos ir paklausos veiksnių įtaka / 18

Maisto produktų kainos / 19

Administruojamosios kainos / 20

Degalų ir pramoninių prekių kainos / 20

Paslaugų kainos / 21

Kainų raidos perspektyva / 22

II. LIETUVOS BANKO FUNKCIJŲ VYKDYMAS / 24

Pinigų politikos priemonės / 24

Užsienio atsargų valdymas / 26

Užsienio atsargų dydžio kaita / 26

Užsienio atsargų valdymo pagrindiniai principai / 27

Užsienio atsargų struktūra / 27

Užsienio atsargų valdymo rezultatai / 29

Grynųjų pinigų valdymas / 29

Grynųjų pinigų išleidimas ir išėmimas / 29

Banknotai ir monetos apyvartoje / 30

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikla / 32

Lietuvos banko vaidmuo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų srityje / 32

Mokėjimo sistemų LITAS-LRS ir LITAS-MMS veikla / 32

Statistikos plėtra ir tobulinimas / 33

Lietuvos banko veiklos skaidrumo užtikrinimas / 35

III. KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLA IR JŲ PRIEŽIŪRA / 36

Bankų veiklos apžvalga / 36

Bankų veiklos pagrindiniai rodikliai / 36

Pelningumas ir efektyvumas / 37

Kapitalo bazės pokyčiai / 38

Bankų pasiskirstymas pagal užimamą rinkos dalį / 39

Bankų veiklos rizikos apžvalga / 39

Kredito rizika / 39

Likvidumo rizika / 40

Rinkos rizika / 41

Kredito unijų veiklos pagrindinės tendencijos / 41

Kredito unijos / 41

Lietuvos centrinė kredito unija / 43

Kredito įstaigų priežiūra / 43

Kredito įstaigų veiklą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimai ir jų įgyvendinimas / 43

Dalyvavimas Europos Sąjungos institucijų veikloje / 44

Bendradarbiavimas su užsienio valstybių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis / 44

INTARPAI IR PRIEDAI

Intarpas. Einamosios sąskaitos deficito spartaus didėjimo makroekonominiai aspektai / 15

Priedas. Pagrindiniai makroekonominiai rodikliai / 23

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Realiojo BVP augimas ir infliacija atskiruose pasaulio regionuose / 8

2 lentelė. PFI paskolų pokyčiai / 17

3 lentelė. Grynujų pinigų išleidimas ir išėmimas / 30

4 lentelė. Banknotai ir monetos apyvartoje / 31

5 lentelė. Mokėjimo sistemos LITAS, veikusios iki 2007 m. sausio 28 d.,
ir mokėjimo sistemų LITAS-RLS bei LITAS-MMS srautai / 33

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. BVP kaitos veiksniai / 10

2 pav. Pagrindiniai užimtumo rodikliai / 12

3 pav. ESD finansavimo šaltiniai / 14

4 pav. Metinės infliacijos, apskaičiuotos pagal SVKI, kaitos veiksniai / 18

5 pav. Maisto produktų, gėrimų ir tabako kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai / 19

6 pav. Administruojamųjų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai / 20

7 pav. Pasaulinė naftos kaina ir JAV dolerio kursas / 21

8 pav. Paslaugų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai / 21

9 pav. Prekyba bazine valiuta su komerciniais bankais / 25

10 pav. Komercinių bankų atsargos Lietuvos banke / 25

11 pav. Užsienio atsargų dydis / 27

12 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal reitingus / 28

13 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal trukmę / 28

14 pav. Užsienio atsargų grąža metiniais procentais / 29

15 pav. Bankų sistemos turto, paskolų ir indėlių kaita / 37

16 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą / 39

17 pav. Kredito unijų veiklos svarbiausi rodikliai / 42

SANTRAUKA

2007 m. pirmąjį pusmetį pasaulio ekonomika toliau augo pakankamai sparčiai. Didelį plėtros tempą išlaikė vis didesnę svarbą pasaulyje įgaunančios Azijos valstybių ekonomikos, visų pirma Kinija ir Indija. Įspūdingi augimo rodikliai tebėra būdingi daugumai ES naujųjų narių. Sparčiau, negu tikėtasi, augo ir euro zonos ekonomika. Tačiau pastebimai sulėtėjo JAV ekonomikos plėtra.

Intensyvi tarptautinė finansų rinkų integracija atveria naujas rizikos diversifikavimo ir finansinės aplinkos stabilumo didinimo galimybes, tačiau, plečiantis pasaulio finansų rinkų tarpusavio ryšiams ir stiprėjant priklausomybei, didėja ir problemų išplitimo rizika. Vasario pabaigoje prasidėjęs staigus ir didžiausias per paskutinį dešimtmetį Kinijos akcijų kainų kritimas sukėlė atgarsius viso pasaulio akcijų rinkose. Vėliau stiprius sukrėtimus pasaulio finansų rinkos patyrė antrojo pusmečio pradžioje. Krizė JAV paskolų būstui įsigyti rinkoje lėmė nuosmukį pasaulio akcijų rinkose ir net sukėlė finansų sistemos likvidumo problemų grėsmę. Centrinų bankų injekcijos sistemos likvidumui užtikrinti ir JAV Federalinio atvirosios rinkos komiteto sprendimas sumažinti diskonto palūkanų normą padėjo stabilizuoti pinigų rinką. Tačiau padidėjęs finansų rinkos kai kurių segmentų jautrumas vis dar jaučiamas.

Lietuvos ūkio augimo tempas 2007 m. pradžioje spartėjo. Tai patvirtina, kad plėtros tempų sulėtėjimas 2006 m. antrojoje pusėje nebuvo susijęs su ekonomikos grįžimu link subalansuoto augimo. Pagrindinis plėtros variklis ir toliau yra mažų realiųjų palūkanų normų, negriežtėjančios fiskalinės politikos ir intensyvesnio ES lėšų panaudojimo skatinama vidaus paklausa. Metų pradžioje išsiskyrė investicijų – tiek privačių, tiek valdžios sektoriaus – augimas. Pirmiausia tam įtakos turėjo fundamentalūs veiksniai: ekonominis pakilimas, įmonių didelis pelningumas, palankios skolinimosi sąlygos, ES lėšos. Dinamiškas investicijų augimas iš dalies susijęs ir su aktyvesniu transporto priemonių įsigijimu bei statybų veiklai palankiomis oro sąlygomis.

Dėsninga, kad, sparčiai augant vidaus paklausai, pastebima ESD didėjimo tendencija. Mažoje atviroje ekonomikoje, kur infliaciją riboja tarptautinė prekyba, didelis ir toliau augantis ESD yra šalies ūkio didėjančio nesubalansuotumo svarbus požymis. Palankios skolinimosi sąlygos ir užsienio bankų pasiryžimas finansuoti kredito paklausą neskatina taupyti ir lemia didėjančią skolą užsieniui. Palyginti nedidelis valstybės įsiskolinimas leidžia manyti, kad bendra šalies nemokumo rizika nėra reikšminga. Tačiau, kai pasiskolinamos lėšos naudojamos daugiausia vartojimui ir mažai produktyvioms investicijoms, kyla neefektyvaus įsiskolinimo rizika – užsienio skolos našta mažina šalies augimo potencialą.

Palankiai vertintina tai, kad ESD didėjimą iš esmės lemia vidaus paklausa ir jis nesietinas su mažėjančiu konkurencingumu. Sparčiai didėjant vidaus paklausai Rusijoje ir Baltijos valstybėse bei esant palankiam realiajam lito kursui tų šalių valiutų atžvilgiu, eksporto augimas (neįskaitant naftos produktų) tebėra spartus. Tačiau investicijų koncentracija į nuo verslo ciklo teigiamai priklausančius, t. y. dėl vidaus paklausos augančius, ūkio sektorius, didėjančios darbo sąnaudos ir Lietuvos eksporto orientacija į Rusijos ir Latvijos rinkas, kur spartus vidaus paklausos augimas neturi tvirto ilgalaikio ekonominio pagrindo, skatina konservatyviau vertinti šalies eksporto perspektyvas ilgesniu laikotarpiu.

Pirmąjį pusmetį Lietuvoje padidėjo tiek metinė, tiek vidutinė metinė infliacija. Daugiausia infliaciją lėmė toliau spartėjęs perdirbtų maisto produktų kainų didėjimas. Jų augimui reikšmingos

įtakos turi žemės ūkio produktų (ypač javų) kylančios supirkimo kainos, kurias savo ruožtu lemia ir dėl išaugusios grūdinių kultūrų paklausos bei intensyvesnio jų panaudojimo biodegalų gamybai didėjančios javų kainos pasaulio rinkose. Sparčiau negu našumas augantis darbo užmokestis ir brangstančios žaliavos (mediena, dujos) toliau didina spaudimą pramoninių prekių gamintojų kainoms. Tačiau, vartotojo krepšelyje dominuojant importuotoms prekėms (išskyrus maistą ir degalus), šių prekių gamintojų kainų poveikis vartotojų kainų augimui tebėra ribotas. Bendrąją infliaciją vis stipriau veikia didėjančios paslaugų kainos, o tą didėjimą lemia augančios darbo sąnaudos ir tebekylanti paklausa. Kartu su toliau brangstančiais maisto produktais tai, tikėtina, lems infliacijos didėjimą ir artimiausiu metu.

Nuo 2004 m. birželio 28 d. Lietuva dalyvauja VKM II ir vykdo vienašališką įsipareigojimą išlaikyti fiksuoto valiutos kurso režimą ir pastovų lito kursą bazinės valiutos – euro – atžvilgiu. Lietuvos banko taikomos pinigų politikos priemonės skirtos stabiliam lito kursui euro atžvilgiu palaikyti ir padeda užtikrinti tinkamą bankų sistemos likvidumą. Kaip ir anksčiau, Lietuvos bankas šalyje veikiantiems bankams neribotai keitė litus į bazinę valiutą, taikė privalomųjų atsargų reikalavimus, komerciniams bankams buvo prieinama 1 nakties skolinimosi galimybė.

2007 m. vasario mėn. kilus įtampai Latvijos finansų rinkoje, dalis investuotojų siekė apsidrausti nuo valiutų kurso rizikos skolinamiesi ir kitų Baltijos valstybių valiutomis – litais ir Estijos kronomis. Dėl to padidėjo litų paklausa, mūsų šalies tarpbankinės rinkos aktyvumas, trumpalaikių lito ir euro palūkanų normų skirtumas bei litų ir eurų pirkimo ir pardavimo sandorių tarp komercinių bankų ir Lietuvos banko apyvarta, tačiau baigiantis pirmajam pusmečiui ši apyvarta sumažėjo iki 2006 m. įprasto lygio.

Bankų sektorius pirmąjį pusmetį toliau augo, labiausiai didėjo rezidentų turtas. Bankų plėtrai didelės įtakos turėjo Lietuvos ekonomikos sparti raida. Turto augimas buvo finansuotas skolinantis tarpbankinėje rinkoje daugiausia iš globojančių (patronuojančių) bankų, taip pat mažmeninėje rinkoje pritraukus gyventojų indėlius ir leidžiant naujus skolinimosi produktus.

Toliau didėjo paskolos gyventojams būstui įsigyti ir vartojimui. Nepaisant fizinių asmenų kreditavimo spartaus augimo, tiek pagal absoliučius, tiek pagal santykinius gyventojų įsiskolinimo bankams rodiklius, palyginti su BVP, Lietuvos gyventojų įsiskolinimas yra mažiausias ir lėčiausiai augantis iš Baltijos valstybių. Visa tai rodo, kad Lietuvos paskolų būstui įsigyti rinkos aktyvumas tebėra gerokai mažesnis negu Latvijoje ir Estijoje, o pati rinka dar turi erdvės plėstis. Tačiau paskolų portfelio augimą stabdo bankų griežtinamos paskolų suteikimo sąlygos, didėjančios bazinės palūkanų normos, reiklus šalies ir regiono rinkų kredito rizikos vertinimas.

Bankų paskolų portfelio kokybės rodikliai yra geri. Sparčiai augant jam, tiek paskolų, kurių periodiniai mokėjimai uždelsti 60 ir daugiau dienų, santykis su paskolų portfeliu, tiek ir paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis sumažėjo.

Pelningumo augimui didžiausios įtakos turėjo grynųjų palūkanų pajamų padidėjimas, o jį savo ruožtu nulėmė ir toliau sparčiai augantis bankų paskolų portfelis bei padidėjusi realioji palūkanų marža. Įtakos pelno padidėjimui turėjo išaugęs bankų veiklos efektyvumas.

Bankai, reaguodami į sparčius plėtros tempus ir siekdami palaikyti aukštesnį už minimalų kapitalo pakankamumo rodiklį, didino kapitalo bazę, kuri šiuo metu yra pakankama prisiimtoms rizikoms sumažinti. Be to, Lietuvos bankuose kapitalo sudėtis yra santykinai geresnės kokybės negu kitų ES valstybių bankuose. Bankų akcininkai, skirstydami 2006 m. ir ankstesnių metų nepaskirstytąjį pelną, atsižvelgė į Lietuvos banko raginimą

skirti daugiau dėmesio sudarant pakankamus rezervus galimiems nuostoliams sumažinti ir stiprinti kapitalo bazę.

2007 m. pirmąjį pusmetį Lietuvos bankas vykdė parengiamuosius darbus, susijusius su ES naujosios Kapitalo pakankamumo direktyvos įgyvendinimu. Naujieji kapitalo reikalavimai sudarys prielaidas kompleksiskai įvertinti rizikos valdymą bankuose, nustatyti kapitalo poreikį jų patiriamoms rizikoms sumažinti, apibrėžti reikalavimus bankų vidiniam kapitalo poreikiui apskaičiuoti ir atlikti priežiūrinį tikrinimą bei vertinimą. Siekiant užtikrinti kapitalo bazę sudarančių elementų didesnę stabilumą ir kartu padidinti jo galimybę amortizuoti galimus nuostolius, buvo dar kartą apsvastyti bankų kapitalo reikalavimai ir pradėti taikyti priežiūros filtrai, kurie leis koreguoti kai kurias sudedamąsias kapitalo dalis.

Užsienio atsargos pirmąjį pusmetį toliau augo. Atsižvelgdamas į rinkos sąlygas, Lietuvos bankas išlaikė mažą užsienio atsargų investicijų trukmę, ir, nepaisant euro zonos valstybių vyriausybių vertybinių popierių krintančių kainų, investicijų grąža per pusmetį buvo didesnė negu 2006 m.

Plėtojantis ekonomikai ir didėjant grynųjų pinigų kiekiui apyvartoje, spartesniais tempais augo didelių nominalų banknotų poreikis. Dažniausiai naudojami 200 litų banknotai: jie sudarė daugiau kaip trečdalią visos banknotų sumos. Sparčiai daugėjo monetų skaičius apyvartoje. Papildomai į apyvartą išleistųjų didžiąją dalį sudaro mažų nominalų centų monetos. Todėl didėja centų tvarkymo apimtis prekybos ir kai kuriose kitose įmonėse ir auga su tuo susijusios išlaidos, sunkiau užtikrinti tolygų aprūpinimą tokiomis monetomis. Daugiau tenka išleisti ir monetų kaldinimui. Lietuvos bankas siūlo visuomenei svarstyti: gal vertėtų taikyti pasaulyje išmėgintą tokios problemos sprendimo būdą – apskaičiuotas atsiskaitymui sumas grynaisiais pinigais apvalinti iki pasirinktų nominalų (5 ar 10) centų monetų. Tai leistų sumažinti apyvartoje mažų nominalų centų monetų poreikį, kartu – jų kaldinimo ir apyvartos išlaidas, taip pat padėtų optimizuoti atsiskaitymus grynaisiais pinigais.

Pirmąjį pusmetį sparčiai didėjo per Lietuvos banko mokėjimo sistemas, skirtas atsiskaitymams litais, atliekamų operacijų skaičius ir vertė. Rengdamasis dalyvauti naujoje Eurosistemos mokėjimo sistemoje TARGET2, Lietuvos bankas koordinavo mūsų valstybėje veikiančių bankų, tiesiogiai dalyvausiančių šioje sistemoje, pasirengimą ir mokė jų tarnautojus. Finansų įstaigoms, tiesiogiai nedalyvausiančioms sistemoje TARGET2, Lietuvos bankas baigia rengti atsiskaitymams eurai skirtą mokėjimo sistemą LITAS-PHA. Naujos atsiskaitymų paslaugos užtikrins spartų ir patikimą tarptautinių ir vietinių mokėjimo nurodymų eurai vykdymą.

Tenkindamas vis didėjančius vartotojų poreikius, Lietuvos bankas rengė ir skelbė pinigų ir bankų, išorės sektoriaus, ketvirtinių finansinių sąskaitų statistinę informaciją, rengė statistinius leidinius. Jis ypač daug dėmesio skyrė kitų finansinių tarpininkų balanso statistikos rengimui. Parengti ir pirmą kartą pateikti ECB investicinių fondų duomenys pagal ECB gairių reikalavimus. Lietuvos bankas aktyviai dalyvavo tarptautinių finansų institucijų vykdomuose projektuose tobulinant ir diegiant statistinės atskaitomybės standartus bei metodologiją.

2007 m. spalio 2 d. sukanka 85-eri metai, kai pradėjo veikti Lietuvos bankas. Jam reikėjo daug pastangų išlaikyti pastovų lito kursą, pinigų politikos priemonėmis skatinti šalies pramonės, prekybos ir žemės ūkio plėtrą, reguliuoti pinigų apyvartą, lengvinant mokėjimus šalies viduje ir užsienyje. Tarpukaryje veikusio valstybės centrinio banko tradicijas pratęsė 1990 m. kovo mėn. įsteigtas Lietuvos bankas.

I. EKONOMIKOS IR KAINŲ RAIDA

Išorinė ekonomikos aplinka

2007 m. pirmąjį pusmetį pasaulio ekonomika toliau augo gana sparčiai. Prognozuojama, kad visame pasaulyje sukurtas realusis BVP per metus turėtų padidėti apie 5 procentus. Dabartinės pasaulio ekonomikos reikšmingas bruožas yra labai intensyvi finansų rinkų tarptautinė integracija. Tai atveria naujas rizikos diversifikavimo ir finansinės aplinkos stabilumo didinimo galimybes, tačiau, kita vertus, plečiantis pasaulio finansų rinkų tarpusavio ryšiams ir stiprėjant priklausomybei, didėja ir problemų išplitimo rizika.

Pasaulio ekonomikoje vis didesnę svarbą įgauna jau ilgą laiką didelį plėtros tempą išlaikančios Azijos valstybių ekonomikos, visų pirma Kinija ir Indija. Įspūdingi augimo rodikliai būdingi ir daugumai ES naujųjų narių. Pirmąjį pusmetį sparčiau, negu tikėtasi, augo ir euro zonos ekonomika, o JAV ekonomikos plėtra pastebimai sulėtėjo.

1 lentelė. Realiojo BVP augimas ir infliacija atskiruose pasaulio regionuose

(pokytis per metus; procentais)

	2004	2005	2006	2007*
Realiojo BVP augimas				
Visas pasaulis	5,3	4,8	5,3	4,9
Euro zona	2,1	1,4	2,8	2,3
JAV	3,9	3,2	3,3	2,0
Japonija	2,3	1,9	2,2	2,2
Kylančios ekonomikos Azijos valstybės	8,5	8,6	8,9	8,3
Infliacija (vartotojų kainų indekso vidutinis metinis pokytis)				
Euro zona	2,1	2,2	2,2	2,0
JAV	2,7	3,4	3,2	1,9
Japonija	0,0	-0,6	0,2	0,3
Kylančios ekonomikos Azijos valstybės	3,9	3,5	3,7	3,5

Šaltiniai: TVF, Eurostat ir Lietuvos bankas.

* Prognozės.

Pasaulio ekonomikos raidos rizika sietina su tebesančia ekonomikos nesubalansuotumo problema, galimu staigiu pasaulio valiutų kursų pasikeitimu ir didėjančiu protekcionizmu tarptautinės prekybos ir užsienio investicijų srityse. Pagrindinių ekonomikų išorinių sąskaitų didžiulį nesubalansuotumą, viena vertus, lemia didelis JAV užsienio mokėjimų balanso ESD, o kita vertus – Kinijos, Japonijos ir naftą eksportuojančių valstybių einamųjų sąskaitų pertekliai.

Realiosios palūkanos pasaulio rinkose vis dar tebėra santykinai mažos, nors sparti ekonomikos plėtra ir infliacijos padidėjimo tikimybė skatina daugumą pagrindinių centrinių bankų vykdyti griežtesnę pinigų politiką. Pirmąjį pusmetį 0,25 procentinio punkto iki 0,5

procento palūkanas padidino Japonijos bankas. Stengdamasis palaikyti kainų stabilumą atitinkančius lūkesčius, ECB toliau nuosekliai didino palūkanų normas. Panašią politiką vykdė Anglijos, Skandinavijos valstybių ir daugelio kitų Europos šalių centriniai bankai. Tačiau JAV Federalinis atvirosios rinkos komitetas, įvertindamas neigiamas tendencijas būsto rinkoje ir atsižvelgdamas į dėl ilgalaikio monetarinio ribojimo pradėjusį lėtėti ekonomikos augimą, palūkanų normų nedidino.

2007 m. vasario pabaigoje prasidėjęs staigus ir didžiausias per paskutinį dešimtmetį Kinijos akcijų kainų kritimas sukėlė atgarsius viso pasaulio akcijų rinkose ir turėjo įtakos žaliavų rinkai. Tačiau neilgai trukus pasaulio akcijų rinkos vėl atgavo buvusius augimo tempus. Pagrindinių metalų ir žaliavinės naftos kainų kritimas taip pat buvo trumpalaikis. Per 2007 m. pirmąjį pusmetį naftos kainos pakilo apie 20 procentų ir, peržengusios 70 JAV dolerių už barelį ribą, vėl priartėjo prie 2006 m. rugpjūčio mėn. buvusios istoriškai aukščiausios kainos.

Stiprius sukrėtimus finansų rinkos patyrė antrojo pusmečio pradžioje. Krizė JAV paskolų būstui įsigyti rinkoje lėmė nuosmukį pasaulio akcijų rinkose ir net sukėlė finansų sistemos likvidumo problemų grėsmę. Centrinų bankų injekcijos sistemos likvidumui užtikrinti ir JAV Federalinio atvirosios rinkos komiteto sprendimas sumažinti diskonto palūkanų normą padėjo stabilizuoti pinigų rinką. Tačiau padidėjęs finansų rinkos kai kurių segmentų jautrumas vis dar jaučiamas.

Svarbiausi pokyčiai užsienio valiutų rinkoje sietini su tebesilpnėjančiu JAV doleriu. Pirmąjį pusmetį jo kursas ir toliau krito, palyginti su euru. JAV doleris silpnėjo ir kylančios ekonomikos Azijos valstybių valiutų atžvilgiu, tačiau, palyginti su Japonijos jena, jis pastebimai sustiprėjo.

Lietuvos ekonomikos apžvalga

Bendrasis vidaus produktas ir svarbiausių ūkio sektorių plėtros dinamika

Išankstiniais duomenimis, 2007 m. pirmąjį pusmetį Lietuvoje sukurta 43 552 mln. litų BVP (12,9 tūkst. Lt vienam gyventojui)¹. Nepaisant naftos perdirbimo veiklos sutrikimų neigiamo poveikio, bendra ūkio plėtra paspartėjo – realiojo BVP metinis augimo tempas padidėjo nuo 6,8 procento 2006 m. antrąjį pusmetį iki 8,1 procento 2007 m. pirmąjį pusmetį. Svarbiausias ūkio plėtros veiksnys ir toliau buvo didelė, aktyvaus kreditavimo, vis dar labai palankios realiųjų palūkanų normų aplinkos ir sparčiai augančių pajamų palaikoma, vidaus paklausa. Kita vertus, sustiprėjo grynojo eksporto neigiamas poveikis ūkio augimui. Tai lėmė labai sparčiai didėjęs importas ir nepalankų asimetrinį poveikį užsienio prekybai turėję naftos perdirbimo veiklos pajėgumų apribojimai. Apskritai kol kas nematyti akivaizdžių šalies gamintojų tarptautinio konkurencingumo mažėjimo požymių, tačiau sparti ūkio plėtra daugiausia siejama su uždaru ekonomikos sektoriu, tokių kaip statyba, transportas ir ryšiai, prekyba, finansinis ir kitas tarpininkavimas, augimu.

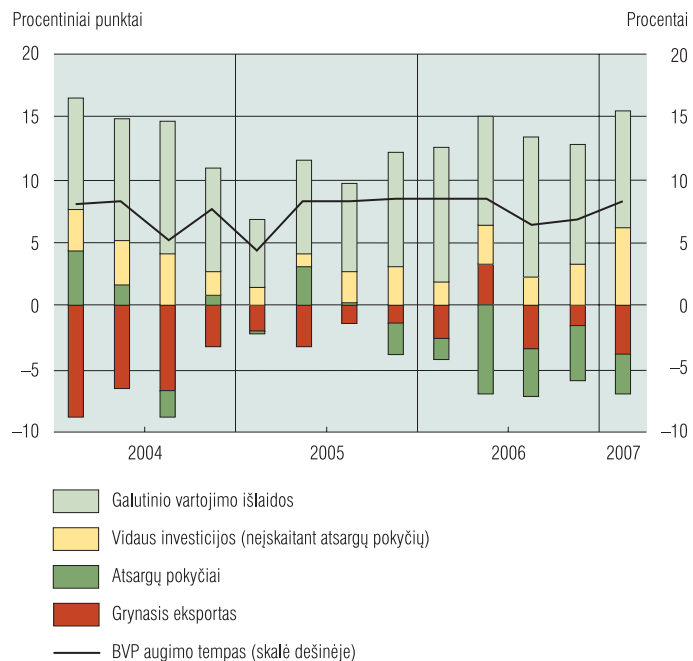
Užsitęsęs labai sparčios ūkio plėtros laikotarpį neišvengiamai pakeis lėtesnio augimo verslo ciklo fazė. Tikimasi, kad ekonomika lėtės pamažu, didėjant darbo jėgos trūkumui, augant produkcijos savikainai ir po truputį blogėjant išorinio finansavimo sąlygoms. Vis dėlto

¹ Pagrindiniai makroekonominiai rodikliai pateikti Priede (p. 23).

didėjantis ekonomikos nesubalansuotumas, pasireiškiantis didele įtampa darbo rinkoje, daug sparčiau už našumą augančiu darbo užmokesčiu, spaudimu einamajai sąskaitai ir infliacijai ir t. t., rodo, kad ekonomikos staigaus sulėtėjimo rizika didėja. Tvariam ir subalansuotam ūkio augimui bene didžiausią grėsmę kelia mikroekonominio lygmens paskatos. Visų pirma dėl įtampos darbo rinkoje atlyginimams didėjant daug sparčiau negu našumui, gyventojai optimistiškai vertina savo finansines galimybes, aktyviai skolinasi ir sparčiai didina vartojimo išlaidas. Esant didelei vidaus paklausai ir aukštiems verslo pasitikėjimo rodikliams, dideli darbo jėgos ir kapitalo ištekliai nukreipiami į procikliškumu pasižyminčias veiklas, kurios labiausiai pajustų pasikeitusios realiųjų palūkanų normų aplinkos ar išorinio finansavimo sąlygų neigiamą poveikį. Tiek privatus nefinansinis sektorius, tiek bankai, tiek valdžios sektorius turėtų atsargiau vertinti šalies ekonomines perspektyvas, atsižvelgti į ūkio ciklinio pakilimo poveikį dabartiniam pajamų lygiui ir konservatyviau planuoti vartojimo ar investicijų išlaidas.

1 pav. BVP kaitos veiksniai (išlaidų metodu)

(pokytis per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Vertinant BVP išlaidų sudedamųjų dalių dinamiką, pažymėtina, kad 2007 m. pirmąjį ketvirtį vidaus paklausos¹ augimas buvo rekordiškai spartus – realioji vidaus paklausa buvo 15 procentų didesnė negu 2006 m. atitinkamą laikotarpį. Vidaus paklausos augimą beveik po lygiai lėmė augantis vartojimas ir ypač sparčiai didėjančios investicijų išlaidos. Pagrindinio kapitalo formavimo realiosios išlaidos pirmąjį ketvirtį, palyginti su praėjusių metų atitinkamu ketvirčiu, padidėjo net 32,3 procento. Žymus investicijų augimo tempo padidėjimas susijęs su menkai našumą didinančiu investavimu į transporto priemones ir labai paspartėjusia civilinių-inžinerinių statinių statyba (infrastruktūros plėtra). Vis dėlto su statybos bumo susijusių veiklų labai didelis pelningumas lemia galimai neefektyvų investicijų pasiskirstymą ūkio ilgalaikio potencialo didinimo požiūriu. Svarbus vaidmuo

¹ Vidaus paklausa čia apibrėžiama kaip galutinio vartojimo išlaidos ir vidaus investicijos, neįskaitant atsargų pokyčių.

didinant investicijų efektyvumą ir lemiant jų pasiskirstymą pagal ūkio sektorius tenka ES struktūrinių fondų paramai. Ji įsisavinama buvo gana lėtai, tačiau yra požymių, kad paskutiniu metu paspartėjo.

Ekonominio pakilimo sąlygomis gerai surenkant mokesčius, valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos taip pat sparčiai didėjo. Tai susiję tiek su viešojo sektoriaus darbuotojų atlyginimų augimu, tiek su didėjusiomis kolektyvinėmis išlaidomis.

Dėl besitęsiančių sutrikimų naftos perdirbimo veikloje pramonės aktyvumo augimo tempas pirmąjį pusmetį buvo lėtas: jis didėjo 1 procentu, palyginti su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu. Tačiau pramonės, neįskaitant naftos perdirbimo veiklos, produkcijos pardavimas didėjo sparčiai. Remiantis išankstiniais antrojo ketvirčio ekonomikos aktyvumo duomenimis, tikėtina, kad antrojoje metų pusėje naftos perdirbimo veiklos neigiamas poveikis sektoriaus plėtrai bus mažesnis. Apdirbamosios pramonės (be naftos perdirbimo) veiklos rodiklius gerino didesnis produkcijos pardavimas metų pradžioje, tačiau, kylant žaliavų kainoms ir trūkstant darbo jėgos, antrojo ketvirčio pramonės produkcijos pardavimo augimo tempas liko 2006 m. vidutinio lygio. Prie apdirbamosios pramonės produkcijos pardavimo augimo daugiausia prisidėjo gamybinį pajėgumą didinanti chemijos pramonė bei vidaus ir užsienio paklausos skatinama maisto pramonė.

Rinkos paslaugų apimčių spartų didėjimą lėmė keli veiksniai. Apdirbamosios pramonės daugumos sektorių aktyvumo augimo spartesnis tempas, krovinių tranzito apimtys ir oro transportu pervežamų keleivių skaičiaus didėjimas tiesiogiai skatino transporto įmonių paslaugų pardavimą. Spartesniais apyvartos augimo tempais pasižymėjo mažmeninės prekybos įmonių veikla. Be kitų prekių, daugiau kaip trečdalis mažmeninės prekybos apimčių didėjimo lėmė išaugusi prekyba variklinėmis transporto priemonėmis ir motociklais. Viešasis sektorius stokoja darbuotojų, todėl jame sukuriama pridėtinės vertės augimo tempas pirmąjį ketvirtį lėtėjo, ypač švietimo ir socialinio aptarnavimo veiklose.

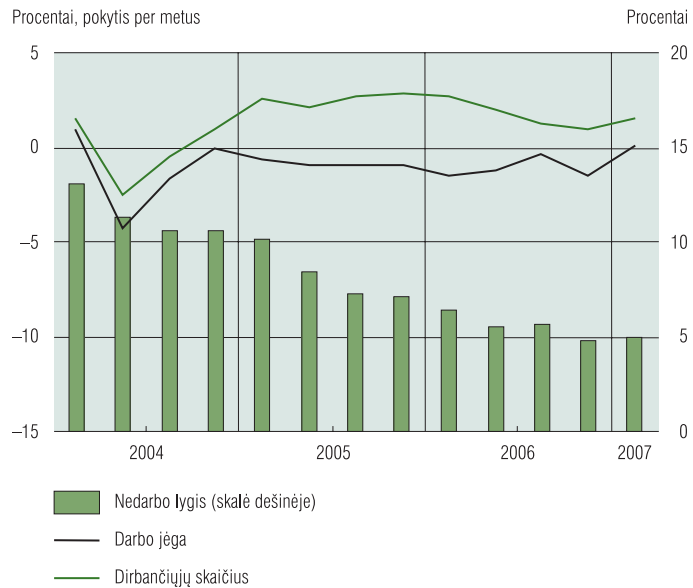
Dėl šiltos žiemos ir susiklosčiusių palankių oro sąlygų statybų apimtis pirmąjį pusmetį didėjo išskirtinai sparčiai (pirmąjį ketvirtį – 26,2%). Vien tik statybų ir su jomis susijusių veiklų (finansinio tarpininkavimo ir nekilnojamojo turto) tiesioginis poveikis realiojo BVP augimui pirmąjį ketvirtį sudarė 3 procentinius punktus. Didėjančios palūkanų normos kol kas mažai veikia šių įmonių aktyvumą dėl kelių galimų priežasčių. Sparčiai auganti statybų veiklos dalis yra infrastruktūros projektai, iš dalies finansuojami ES lėšomis, todėl nuo bankų finansavimo bendrų sąlygų tiesiogiai nepriklauso. Nekilnojamojo turto paklausos pokyčiuose nepastebima aiškių mažėjimo tendencijų. Kvalifikuotos darbo jėgos statybose trūkumą darbdaviai mėgina kompensuoti atsiveždami darbuotojų iš kaimyninių valstybių (per pirmąjį pusmetį Lietuvoje įsidarbinusių imigrantų trečdalis buvo statybų sektoriuje), tačiau mastas nėra didelis: imigrantai sudarė 0,5 procento visų užimtųjų statybose ir užėmė apie 22 procentus buvusių laisvų darbo vietų šiame sektoriuje. Nepastebint aiškių lėtėjimo požymių statybų ir su jomis susijusiose veiklose bei turint omenyje, kad aktyvumas šiuose sektoriuose ekonomikos dinamiką veikia ir netiesiogiai, tikėtina, jog bendras ūkio augimas žymiai lėtėti neturėtų ir 2007 m. antrąjį pusmetį.

Darbo rinka

2007 m. pradžia pasižymėjo tuo, kad šiek tiek padidėjo darbo jėga, o užimtumo augimas paspartėjo. Palyginti su ankstesnių metų pirmuoju ketvirčiu, Lietuvoje darbo jėga pirmą kartą per paskutiniuosius trejus metus padidėjo 0,1 procento. Tikėtina, kad tam reikšmingos įtakos

turėjo mažesnis negu anksčiau iš darbo jėgos pasitraukusių vyresnio amžiaus gyventojų skaičius. Tačiau neigiamos įtakos darbo jėgai vis dar turi tarptautinė emigracija. Per laikotarpį nuo 2006 m. antrojo iki 2007 m. pirmojo ketvirčio tarptautinės emigracijos neigiamas saldo buvo lygus 4,6 tūkst. (tiek gyventojų iš Lietuvos išvyko daugiau, negu atvyko). Tai sudaro apie 0,3 procento Lietuvos darbo jėgos. Tiesa, emigracijos saldo po truputį mažėja – tiek dėl mažesnio išvykstančiųjų, tiek dėl didesnio atvykstančiųjų skaičiaus.

2 pav. Pagrindiniai užimtumo rodikliai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Esant didelei darbo jėgos paklausai, pirmąjį ketvirtį dirbančiųjų skaičiaus metinis augimas paspartėjo iki 1,6 procento (ankstesnį ketvirtį buvo 0,9%). Užimtumą daugiausia didino augęs darbuotojų skaičius statyboje ir transporto veikloje. Kitaip negu ankstesnius kelis ketvirčius, padaugėjo dirbančiųjų ir viešajame valdyme bei švietime. Pramonėje per metus darbuotojų skaičius beveik nepakito, tačiau jų sumažėjo drabužių siuvime ir elektrinės bei optinės įrangos gamyboje (AB „Ekranas“ uždarymo įtaka). Darbuotojų sumažėjo ir žemės ūkio veikloje, iš kurios dalis darbuotojų, matyt, perėjo į didesnio darbo našumo ir aukštesnio darbo užmokesčio veiklas.

2007 m. pradžios bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio duomenys rodo, kad nedarbo mažėjimo tendencija baigiasi. Pirmąjį ketvirtį nedarbo lygis buvo 5,0 procento, o ankstesnį ketvirtį – 4,8 procento. Daugiausia nedarbas padidėjo miestuose, o kaimo vietovėse nedarbas krito. Palyginti maži nedarbo pokyčiai rodo, kad jau panaudoti beveik visi darbo jėgos vidaus ištekliai, o galimybės toliau didinti užimtųjų skaičių priklauso nuo darbo jėgos kaitos.

Toliau didėja laisvų darbo vietų skaičius. Tai taip pat rodo tebesančią įtampą darbo rinkoje. Darbuotojų trūkumas skatina didinti darbo užmokestį. 2007 m. pirmąjį ketvirtį, palyginti su 2006 m. atitinkamu laikotarpiu, bruto darbo užmokestis padidėjo per 20 procentų. Ypač sparčiai jis didėja privačiame sektoriuje, kur darbo atlygio augimo tempą lemia ne tik darbuotojų stoka, bet ir, matyt, mažėjantis neįtrauktų į apskaitą atlyginimų mastas.

Išorės sąskaitos, konkurencingumas ir einamosios sąskaitos deficito finansavimas

2007 m. pirmąjį pusmetį ir toliau buvo pastebima gana ryški ESD didėjimo tendencija. Ją daugiausia lemia didelės vidaus paklausos palaikomas spartus importo augimas. Pirmąjį ketvirtį ESD pasiekė aukščiausią lygį per šį dešimtmetį ir sudarė 2,6 mlrd. litų, arba 13,2 procento BVP. Sparčiai didėjant vidaus paklausai, o realiosioms palūkanų normoms išliekant labai mažoms, prekybos deficito ir ESD didėjimas yra dėsningas, nes daug vartojama ir investuojama, tačiau yra mažai paskatų taupyti. Vertinant santaupų ir investicijų pokyčius matyti, kad ESD augimą lėmė tiek didėjančios investicijos, tiek mažėjantis polinkis taupyti. Naujausi mokėjimų balanso duomenys, užsienio prekybos tendencijos ir einamosios sąskaitos raida Baltijos valstybėse patvirtina, kad yra žymi ESD tolesnio didėjimo rizika.

Pirmąjį pusmetį šalies ESD didėjimą, palyginti su ankstesnių metų atitinkamu laikotarpiu, daugiausia lėmė 2,5 mlrd. litų (42,4%) išaugęs užsienio prekybos deficitas. Nominalusis prekių eksportas per laikotarpį padidėjo 7 procentais, o importas – 15,4 procento. Prekybos balanso blogėjimą lėmė keli veiksniai. Pirma, didėjant vidaus paklausai, lėtėja automobilių bei elektros mašinų ir jų įrenginių reeksporto augimo tempas: didėja įvežamos produkcijos dalis, liekanti vidaus rinkoje, o tai neigiamai veikia prekybos balansą. Antra, po trumpalaikių sutrikimų naftos perdirbimo veikloje antrąjį ketvirtį, pradedant atkurti gamybinius pajėgumus, pirmiausia buvo tenkinami vidaus rinkos poreikiai. Pažymėtina, kad nominalaus eksporto, be naftos produktų, augimo tempas pirmąjį pusmetį liko didelis. Daugiausia prie to prisidėjo sparčiai didėjęs užsienio paklausos skatinamas gyvūninės kilmės ir paruoštų maisto produktų, didėjusių gamybinių pajėgumų nulemtas chemijos ir plastikų pramonės, transporto priemonių ir netauriųjų metalų dirbinių eksportas. Šių pramonės šakų (o ypač chemijos ir plastikų) gaminių ir rinkų orientacija gali būti laikoma palanki pramonės konkurencingumui didėti.

Palankus eksportui didėti veiksnys buvo gerėjantis Lietuvos gamintojų kainų konkurencingumas silpnėjant realiajam efektyviajam lito kursui Nepriklausomų Valstybių Sandraugos ir Baltijos valstybių valiutų atžvilgiu. Kartu sparčiai augant minėtų šalių vidaus paklausai, keičiasi ir Lietuvos eksporto geografija: Rusija ir Latvija vis labiau įsitvirtina kaip svarbiausios eksporto partnerės. Tačiau ES valstybių valiutų atžvilgiu stiprėjantis realusis efektyvusis lito kursas yra palankus importo iš tų šalių didėjimui ir mažina Lietuvos gamintojų kainų pranašumą ES. Gamybos didėjančios sąnaudos ir dėl to brangstantis lietuviškos kilmės prekių eksportas yra viena iš grėsmių, galinčių sumažinti pramonės konkurencingumą.

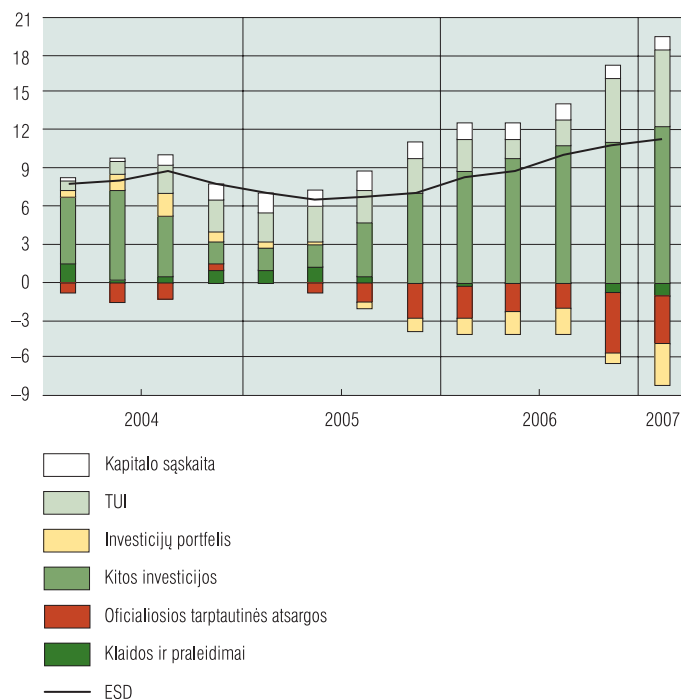
Paslaugų balansas 2007 m. pradžioje ir toliau buvo teigiamas, tačiau jo teigiamas poveikis einamajai sąskaitai šiek tiek sumažėjo – daugiausia dėl to, kad pablogėjo prekybinio tarpininkavimo paslaugų balansas. Pajamų balansas labai pablogėjo, nes sparčiai augo užsienio investuotojų pajamos Lietuvoje (ypač iš tiesioginių investicijų), didėjo užsienio kreditorių pajamos iš šalies ūkio subjektams suteiktų paskolų, o šalies rezidentų darbo pajamos užsienyje didėjo truputį. Pirmąjį ketvirtį išaugo teigiamas einamųjų pervedimų srautas, kurio palankią raidą daugiausia lėmė ES paramos didesni srautai, tačiau taip pat teigiamai veikė privačių asmenų augančios perlaidos.

Per paskutinius ketvirčius padidėjo tiesioginių užsienio investicijų (TUI) svarba finansuojant ESD – 2007 m. pirmąjį ketvirtį jomis finansuota 67,9 procento ESD. 2006 m. pabaigoje TUI Lietuvoje srauto padidėjimas buvo iš esmės susijęs su vienu stambiu sandoriu naftos perdirbimo sektoriuje, tačiau 2007 m. pradžioje TUI sparčiau augo ir į kitas ekonomines

veiklas – daugiausia investicijų nukreipta į apdirbamąją pramonę (toliau sparčiai investuota į naftos perdirbimo veiklą, chemijos pramonę), finansinio tarpininkavimo, transporto, sandėliavimo ir ryšių veiklas. Vis dėlto TUI srauto padidėjimas iš dalies susijęs su investicinių paketų padidėjimu kai kuriose įmonėse ir atitinkamu investicijų perklasifikavimu iš portfelinių į tiesiogines. Dėl šios priežasties ir didėjančio rezidentų investicijų portfelio užsienyje toliau buvo pastebima portfelinių investicijų neigiamų srautų tendencija – rezidentų investicijos į užsienio vertybinius popierius buvo didesnės negu atitinkamos nerezidentų investicijos Lietuvoje, o neigiamas grynasis srautas sudarė 54,5 procento ESD.

3 pav. ESD finansavimo šaltiniai

Procentai, keturių ketvirčių slenkamosios sumos, palygintos su BVP

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Bankų grynasis skolinimasis ir toliau buvo vienas iš svarbiausių ESD finansavimo šaltinių – grynieji finansiniai srautai į šalies bankų sektorių 2007 m. pirmąjį ketvirtį padengė 60,3 procento ESD. Akivaizdu, kad tokios finansinių lėšų nemažos injekcijos į šalies ekonomiką turi stiprų skatinantį poveikį ūkio plėtrai, be to, šiomis lėšomis didinant vidaus paklausą atitinkamai didėja importas ir ESD. Todėl galima manyti, kad ESD labai priklauso nuo užsienio finansinių institucijų noro finansuoti šalies rezidentų vartojimą ir investicijas.

Didėjant privataus sektoriaus skolinimuisi iš bankų, o šiems savo ruožtu aktyviai skolinantis iš užsienio, toliau sparčiai didėja bendroji skola užsieniui. Ji 2007 m. pirmąjį ketvirtį padidėjo 3,7 mlrd. litų ir jo pabaigoje sudarė 53,3 mlrd. litų, arba 63,2 procento BVP. Grynoji skola užsieniui sudarė 20,2 mlrd. litų, arba 23,9 procento BVP. Skolos užsieniui augimą daugiausia lėmė didėjantys bankų grynieji ilgalaikiai įsipareigojimai, įmonių įsipareigojimai tiesioginiams investuotojams ir šiek tiek didėjantys finansinių įmonių (ne bankų) grynieji ilgalaikiai įsipareigojimai.

Intarpas. Einamosios sąskaitos deficito spartaus didėjimo makroekonominiai aspektai

Pastaraisiais metais pastebimas ESD didėjimas daugumoje Vidurio ir Rytų Europos valstybių, ypač tose, kur fiksuotas valiutos kursas, yra dėsningas reiškinys – palanki palūkanų normų aplinka ir ekonominės konvergencijos lūkesčiai skatina vartoti (mažiau taupyti) ir investuoti, o užsienio bankai linkę finansuoti kylančias rinkos ekonomikos šalis. Be to, patikimai fiksuotas valiutos kursas leidžia užsienio bankams ignoruoti didesnę infliaciją šiose šalyse ir nereikalauti infliacijos rizikos priedo, nes valiutos kurso rizika suvokiama kaip nereikšminga, o paskolų nacionaline valiuta didesnės palūkanos tiesiog skatintų besiskolinančiuosius imti paskolas eurai. Vietiniai bankai, panaudodami tvirtus finansinius ryšius su užsienio bankais, siūlo mažas indėlių palūkanų normas, dažniausiai mažesnes už infliaciją, bazines ir nerizikingų Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinių popierių palūkanų normas. Visi šie veiksniai lėmė, kad Lietuvoje yra itin mažos realiosios palūkanų normos ir nedidelis polinkis taupyti. Vartojimo ir investicinių prekių didelė dalis yra importuojama, tad vidaus paklausos padidėjimas sukelia ir ESD didėjimą.

Mažose atvirose ekonomikose, kuriose dėl tarptautinės konkurencijos prekių kainos nėra jautrios vidaus paklausos pokyčiams, ESD didėjimas yra vienas iš svarbiausių galimo ekonomikos perkaitimo požymių. Lietuvos ESD aukštas lygis taip pat kelia susirūpinimą. Blogėjanti einamoji sąskaita rodo, kad gryniesi einamieji finansiniai srautai tarp Lietuvos ir užsienio, susiję su užsienio prekyba, darbo jėgos ir kapitalo panaudojimu (bei neatlygintais einamaisiais pervedimais), yra neigiami ir sparčiai didėja. Be to, ESD didele dalimi finansuojamas skolą kuriančiais srautais, tad sparčiai didėja bendroji šalies skola užsieniui. Kitaip tariant, ūkio subjektai aktyviai skolinasi, tačiau kartu didelė pasiskolintų lėšų dalis vėl iškeliauja į užsienį (daugiausia už importuotas prekes). Tai gali neigiamai paveikti ūkio galimybes uždirbti pajamų, būtinų užsienio skolai grąžinti ir palūkanoms mokėti. Šią potencialią problemą sunku įvertinti, kol iš užsienio pritraukiami dideli kredito srautai, trumpu ir vidutinės trukmės laikotarpiu suteikiantys didelį postūmį ekonomikai. Realų įsiskolinimo našta ir jos neigiamą poveikį tolesnei plėtrai ūkis pajus tik sulėtėjus kreditavimo augimui, o poveikį gali sustiprinti didėjančios palūkanų normos. Rizikas, susijusias su dideliu ESD lygiu, galėtų sušvelninti užsienio investuotojų noras plėsti veiklą Lietuvoje, tačiau TUI tendencijos paskutiniaisiais metais nėra labai palankios.

Vertinant einamosios sąskaitos ir jos finansavimo raidą, reikia aiškiai atskirti šalies nemokumo riziką nuo perteklinio ir neefektyvaus (ūkio potencialo nedidinančio) įsiskolinimo rizikos¹. Palyginti nedidelis valstybės įsiskolinimo lygis leidžia manyti, kad bendra šalies nemokumo rizika vertintina kaip labai maža. Neefektyvus įsiskolinimas reiškia, kad pasiskolintos lėšos naudojamos vartojimui ir realaus našumo bei tarptautinio konkurencingumo nedidinančioms investicijoms, tad skatina ūkio augimą trumpu laikotarpiu, tačiau dėl padidėjančių išlaidų skolai grąžinti mažina ilgalaikį šalies ūkio potencialą. Šiuo metu ESD didėjimas daugiausia ir rodo didėjančią neefektyvaus įsiskolinimo riziką. Išorinio nesubalansuotumo didėjimą galima vertinti ir taip – iš užsienio pritrauktos (o ne viduje sutaupytos) finansinės lėšos stipriai kelia šalies perkamąją galią ir atitinkamai auga importas. Žinoma, šis skatinantis poveikis nėra tvarus, tad tolesnė ESD raida labai priklausys nuo užsienio bankų noro toliau aktyviai kredituoti šalies ūkį.

Paskutiniu metu labai padidėjus neapibrėžtumui finansų rinkose, bankų elgseną prognozuoti tampa sunkiau. Vis dėlto akivaizdu, kad, sparčiai kredituodami ant perkaitimo ribos atsідūrusias Baltijos valstybių ekonomikas, užsienio bankai neišvengiamai susiduria su didėjančia rizika. Poreikį dar kartą apsvarstyti kreditavimo strategijas ir požiūrį į riziką gali lemti įvairūs veiksniai: sukrėtimai pasaulio

¹ Pažymėtinas teigiamas skolinimosi aspektas – skolinantis vartojimo reikmėms panaudojama galimybė tolygiau paskirstyti vartojimo išlaidas laiko atžvilgiu ir pasiekti didesnę visuomenės gerovę. Vis dėlto vartojimas ateities pajamų sąskaita visuomet yra susijęs su rizika dėl neteisingai įvertintos ateities pajamų ar bendros ūkio raidos.

finansų rinkose, klientų mokumo rimtesnės problemos bet kurioje iš Baltijos valstybių, šalies kredito reitingų persvarstymas, stiprėjantis tarptautinių institucijų spaudimas dėl didėjančio ekonomikos ne-subalansuotumo, nepalankūs nauji makroekonominiai duomenys (pvz., išskirtinai sparčiai didėjantis ESD Latvijoje ir Estijoje).

Baltijos valstybių pavyzdžiai rodo, kad Lietuvoje yra didelė rizika, jog ESD toliau didės. Pagrindinė to priežastis yra nemažėjančios mikroekonominio lygio paskatos didinti vartojimo ir investicijų išlaidas. Šalyje itin sparčiai (ir gerokai sparčiau negu našumas) auga atlyginimai, vartotojų pasitikėjimo rodikliai yra išskirtinai aukšti, namų ūkių įsiskolinimas dar palyginti mažas – visa tai skatina toliau sparčiai didinti namų ūkių vartojimo išlaidas. Vertinant palankią įmonių pelno raidą pastaraisiais metais, ypač su statybų bumu susijusiose veiklose, galima manyti, kad įmonėms taip pat yra daug paskatų toliau didinti investicijas. Tikėtina, kad investicijas ateinančiais ketvirčiais turėtų skatinti ES paramos skirstymo palankesnės sąlygos. Antra vertus, pamažu didėjančios palūkanų normos skatins ekonomikos dalyvius daugiau taupyti ir lėtins išlaidų augimą, ir tai gali pristabdyti ESD didėjimą.

Galima apibendrinti, kad, atsižvelgiant į ekonomines aplinkybes ir mokėjimų balanso raidą lemiančius struktūrinius veiksnius, didėjantį ESD šiuo metu reiktų visų pirma vertinti kaip signalą, jog šalis nesukuria pakankamai pajamų, kurių reikės augančiai išorės skolai grąžinti, o iš užsienio pritraukiamos lėšos per menkai panaudojamos ekonomikos ilgalaikiam potencialui didinti. Vis dėlto esminis klausimas yra, ar, sumažėjus kreditavimui iš užsienio, tiesiog sulėtės vidaus paklausos ir ūkio augimas bei sumažės ESD, ar didelių finansinių srautų nebestimuliuojama ekonomika patirs rimtesnį nuosmukį.

Fiskalinės politikos raida

Valdžios sektoriaus finansų naujais duomenys rodo, kad fiskalinė politika 2007 m. pradžioje buvo laisvesnė negu 2006 m. pradžioje. Pirmojo ketvirčio valdžios sektoriaus biudžetas buvo deficitinis, o deficito keturių ketvirčių slenkamoji suma sudarė 0,56 procento BVP. Valdžios sektoriaus deficito nepalankią raidą metų pradžioje lėmė sparčiau negu pajamos augusios valdžios sektoriaus išlaidos. 2007 m. pradžioje didžiausią teigiamą poveikį valdžios sektoriaus pajamų didėjimui darė bendrasis šalies ūkio pakilimas, o valdžios sektoriaus išlaidų didėjimui didžiausią įtaką darė einamųjų išmokų – socialinės išmokos ir viešojo sektoriaus darbo užmokestis – didinimo efektai. Tikėtina, kad panašiomis tendencijomis valdžios sektoriaus pajamų ir išlaidų kaita pasižymės ir 2007 m. vėlesniais laikotarpiais. Tai turėtų lemti didesnę negu 2006 m. valdžios sektoriaus metinį deficitą. Išankstiniai centrinės valdžios sektoriaus ir „Sodros“ biudžetų pirmojo pusmečio duomenys patvirtina lūkesčius dėl didesnio valdžios sektoriaus deficito rodiklio 2007 m. Centrinės valdžios sektoriaus šešių mėnesių deficitas buvo 458,0 mln. litų, o „Sodros“ – per 30 mln. litų.

Kreditas

Kreditas privačiam sektoriui¹ toliau augo sparčiai ir 2007 m. pirmąjį pusmetį padidėjo iki 52,2 procento BVP (2006 m. pabaigoje – 46,8%). Metinis kredito srautas privačiam sektoriui sudarė 16,3 procento BVP (2006 m. pabaigoje – 15,9%)².

Sparčią kredito plėtrą skatino tiek pasiūlos, tiek paklausos veiksniai. Konkurencija tarp šalies bankų, siekiant didesnės rinkos dalies, ir toliau lėmė naujai suteiktų vartojimo

¹ Kreditas privačiam sektoriui apima kitų PFI (komercinių bankų, užsienio bankų filialų ir kredito unijų) paskolas įmonėms ir namų ūkiams, tačiau neapima paskolų valdžios sektoriui ir finansiniams tarpininkams.

² Metinis kredito srautas privačiam sektoriui, įskaitant paskolas finansiniams tarpininkams, 2007 m. pirmojo pusmečio pabaigoje buvo mažesnis (14,3%) negu 2006 m. pabaigoje (19,6%) dėl 2007 m. sumažėjusių paskolų finansiniams tarpininkams.

paskolų ir paskolų verslui mažas palūkanų normų maržas. Be to, bankai gerino kitas paskolų išdavimo sąlygas, pavyzdžiui, prailgino maksimalų paskolos būstui įsigyti grąžinimo terminą, padidino vidutinį paskolos ir užstato santykį, ir taip suteikė galimybę gauti paskolas mažesnes pajamas turintiems arba brangesnį būstą perkantiems gyventojams. Tai iš dalies kompensavo paskolų palūkanų augimo poveikį. Kredito augimą skatinantys paklausos veiksniai buvo tie patys: didelis ekonominis aktyvumas, didėjusios namų ūkių disponuojamos pajamos, augę įmonių pelnai, tiek verslo, tiek namų ūkių optimizmas vertinant savo finansinę padėtį ir ekonomikos augimo perspektyvas.

2 lentelė. PFI paskolų pokyčiai

	Likutis 2007 m. birželio mėn.	Metinis pokytis	Paskolos, palyginti su BVP*	Paskolų metinis pokytis, palyginti su BVP
	mlrd. Lt	mlrd. Lt	%	%
Paskolos rezidentams (išskyrus PFI) iš viso	49,6	12,9	56,3	14,7
Paskolos įmonėms	25,8	6,5	29,3	7,4
Paskolos namų ūkiams	20,2	7,9	22,9	8,9
Paskolos būstui įsigyti	13,4	5,1	15,2	5,8
Vartojimo ir kitos paskolos	6,8	2,8	7,7	3,2
Paskolos įmonėms ir namų ūkiams litais	23,9	11,1	27,2	12,6
Paskolos įmonėms ir namų ūkiams eurai	20,9	3,1	23,7	3,6
Paskolos finansiniams tarpininkams	2,7	-1,8	3,1	-2,1

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

* BVP apskaičiuotas kaip slenkanti keturių ketvirčių BVP suma.

Pirmąjį pusmetį paskolos namų ūkiams dominavo bankų naujai suteikiamų paskolų sraute. Ankstesniais metais paskolos įmonėms sudarydavo naujai teikiamų paskolų šiek tiek didesnę dalį, o per 2007 m. pirmąjį pusmetį namų ūkiams paskolų suteikta daugiau negu įmonėms. Paskolų būstui įsigyti skaičiaus padidėjimas¹, sutapęs su nekilnojamojo turto rinkos atsigavimu 2007 m. pradžioje, buvo pagrindinė paskolų namų ūkiams augimo priežastis. Kita vertus, paskolų būstui įsigyti augimą lėmė ne tik išaugusi tokių paskolų paklausa, bet ir padidėjusios būsto kainos, kurios nulėmė paskolos būstui įsigyti vidutinės sumos padidėjimą (ji 2007 m. pirmąjį pusmetį, palyginti su 2006 m. tuo pačiu laikotarpiu, buvo apie 19% didesnė). Nors paskolų įmonėms plėtra buvo mažesnė negu namų ūkiams, tačiau, palyginti su 2006 m., paskolų srauto įmonėms lėtėjimo požymių nematyti.

Kaip ir 2006 m., 2007 m. pirmąjį pusmetį tiek namų ūkiai, tiek įmonės daugiausia skolinosi litais. Tačiau 2007 m. antrąjį ketvirtį, išaugus skirtumui tarp tarpbankinių palūkanų litais ir eurai normų, didėjo paklausa paskoloms eurai.

Kainų raida

Lietuvos banko pinigų politika

Lietuvos bankas vykdo pinigų politiką veikdamas fiksuoto valiutos kurso sąlygomis. Fiksuotas lito kursas padeda stabilizuoti eksporto ir importo kainas, mažina infliacijos lūkesčius.

¹ Per 2007 m. pirmąjį pusmetį buvo sudaryta apie 25 procentus daugiau naujų sutarčių būstui įsigyti negu per 2006 m. tą patį laikotarpį.

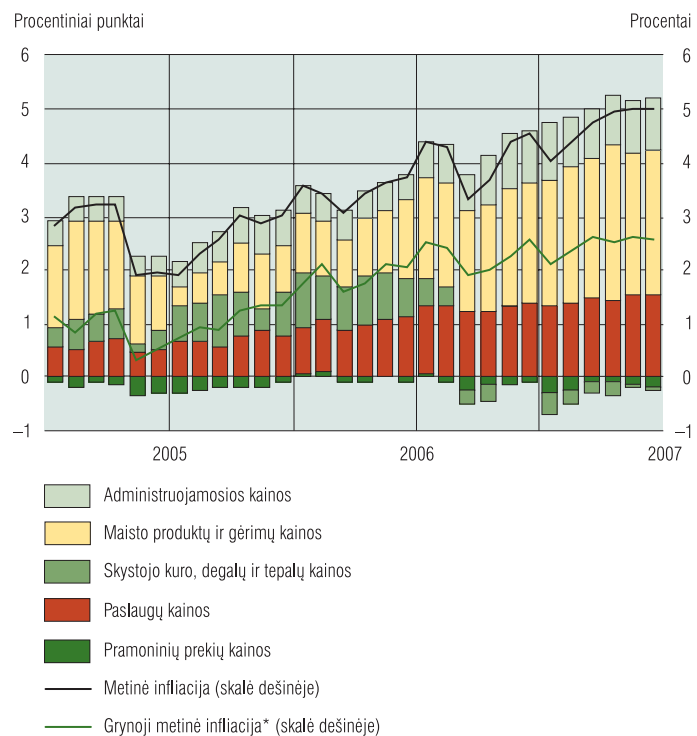
Toks valiutos kurso režimas didina pasitikėjimą Lietuvos ekonomine politika ir mažina šalies bei valiutos kurso rizikos priedus. Kartu su konkurenciją skatinančia ekonomine aplinka fiksuotas valiutos kursas leidžia siekti santykinio kainų stabilumo ilgu laikotarpiu.

Stodama į ES, Lietuva įsipareigojo ateityje įvesti ES bendrąją valiutą eurą. Euro naudojimas skatins Lietuvos prekybos ir finansinius ryšius, didins šalies patrauklumą investicijoms. Viena iš euro įvedimo sąlygų – dalyvavimas VKM II. ES institucijų sprendimu, Lietuva VKM II dalyvauja nuo 2004 m. birželio 28 d. Prisijungdama prie VKM II, Lietuva vienašališkai įsipareigojo palaikyti pastovų lito kursą euro atžvilgiu – 3,4528 lito už 1 eurą. Siekis prisijungti prie euro zonos, kai tik Lietuva atitiks konvergencijos kriterijus, yra vienas iš svarbiausių šalies makroekonominės politikos tikslų.

Vartotojų kainų indekso kaitos priežastys: pasiūlos ir paklausos veiksnių įtaka

2007 m. pirmąjį pusmetį metinė infliacija paspartėjo. Per pusmetį vidutinė metinė infliacija padidėjo 0,6 procentinio punkto ir birželio mėn. sudarė 4,4 procento. Daugiausia infliaciją padidino toliau sparčiai augusios apdoroto maisto produktų kainos. Šių kainų didėjimui reikšmingos įtakos turi žemės ūkio produktų supirkimo augančios kainos. Sparčiau negu našumas kylantis darbo užmokestis ir brangstančios žaliavos (mediena, dujos) toliau didina spaudimą pramoninių prekių gamintojų kainoms, tačiau, importuotoms prekėms (išskyrus maistą ir degalus) dominuojant vartotojo krepšelyje, šių prekių gamintojų kainų poveikis bendrajai infliacijai tebėra ribotas. Bendrąją infliaciją vis stipriau veikia paslaugų kainų didėjimas, kurį lemia augančių darbo sąnaudų ir neatslūgstančios paklausos didėjimas.

4 pav. Metinės infliacijos, apskaičiuotos pagal SVKI, kaitos veiksniai (pokyčiai per metus)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

*Suderintas vartotojų kainų indeksas (SVKI), neįskaitant maisto produktų, degalų ir tepalų bei administruojamųjų kainų.

Maisto produktų kainos

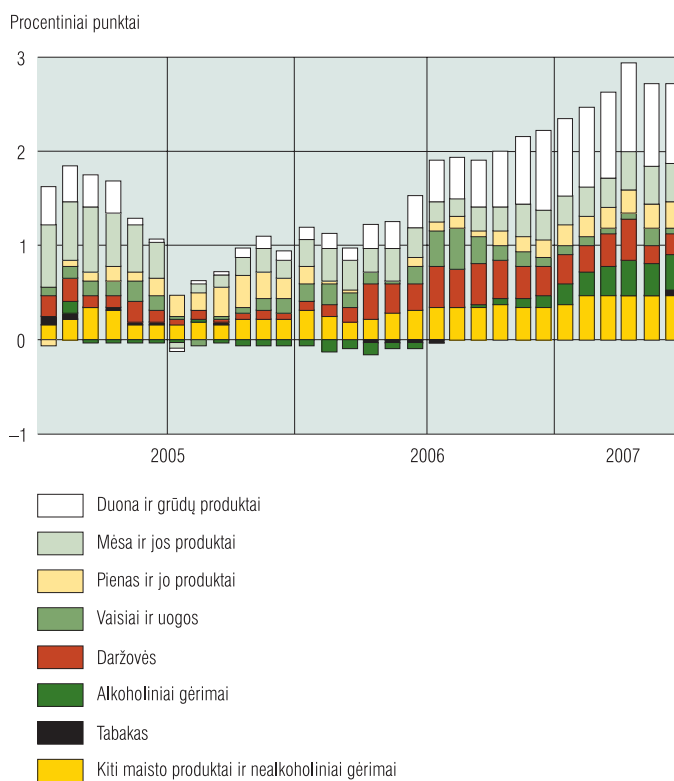
Bendrajai infliacijai didžiausią įtaką turi maisto produktų brangimas. Jau maždaug metus maisto kainų didėjimas lemia apie pusę bendrosios metinės infliacijos, o 2007 m. pirmąjį pusmetį šis poveikis bendrajai infliacijai padidėjo.

Maisto bendrojo brangimo didžiąją dalį lemia duonos ir grūdų produktų kainų didėjimas. Duonos gaminių brangimą stipriai veikia kylančios javų kainos. Dėl didėjančio javų poreikio biodegalų gamybai ir nepalankių oro sąlygų kai kuriuose pasaulio regionuose paskutiniuosius mėnesius javų kainos eurais užsienio rinkose buvo apie 20–40 procentų didesnės negu ankstesnių metų atitinkamu laikotarpiu. Lietuvoje šios kainos per metus padidėjo apie 40–60 procentų. Javų kainų augimas vis spartina duonos ir grūdų produktų kainų didėjimą, kuris birželio mėn. buvo lygus 18,0 procento (metinis pokytis).

Vartotojų kainoms tiesiogiai įtakos turi ir kitų žemės ūkio produktų supirkimo kainų raida. 2007 m. pirmaisiais mėnesiais itin stipriai didėjo daržovių supirkimo kainos, o vaisių supirkimo kainos kai kuriais mėnesiais mažėjo. Tai lėmė gana reikšmingą daržovių kainų didėjimo įtaką bendrajai infliacijai, o vaisių kainų įtaka buvo mažesnė.

Pirmąjį pusmetį labai sparčiai brango apdorotas maistas. Tiek maisto gamintojų, tiek vartotojų maisto kainos paskutiniuosius mėnesius kilo daugiau kaip 8 procentais per metus. Ypač padidėjo mėsos ir pieno produktų, taip pat alkoholinių gėrimų kainų įtaka bendrajai infliacijai. Apdoroto maisto brangimas, matyt, rodo ne tik žemės ūkio produktų kainų didėjimą, bet ir augančias darbo užmokesčio sąnaudas ir didelę paklausą.

5 pav. Maisto produktų, gėrimų ir tabako kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai

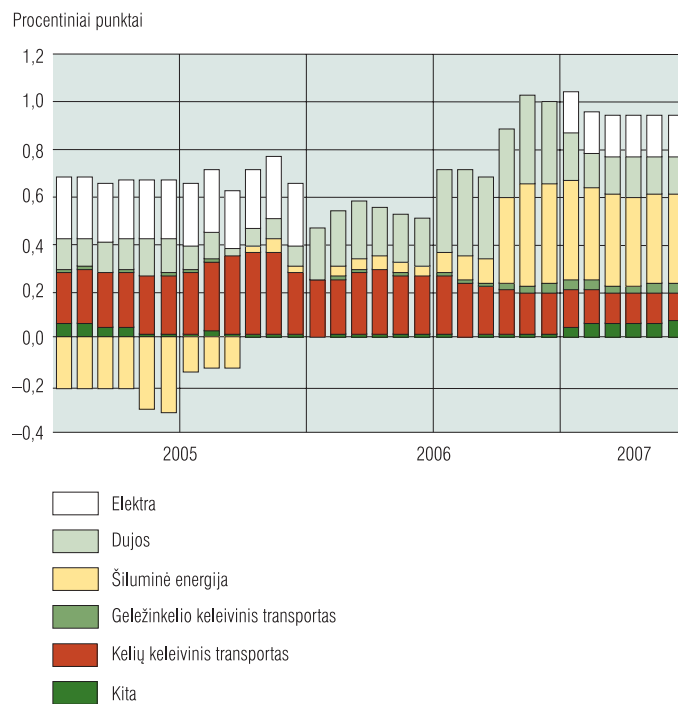

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Administruojamosios kainos

Pirmąjį pusmetį naujų administracinių sprendimų, galėjusių turėti reikšmingą poveikį bendrajai infliacijai, priimta nebuvo. Paskutiniiais mėnesiais administruojamųjų kainų grupėje metinę infliaciją daugiausia didino šilumos energijos kainų pakėlimas 2006 m. rudenį ir elektros kainų – 2007 m. pradžioje. Šildymo paslaugų pabrangimas metinę infliaciją padidino apie 0,32 procentinio punkto, o pabrangusi elektros energija metinę infliaciją pakėlė 0,17 procentinio punkto.

6 pav. Administruojamųjų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai

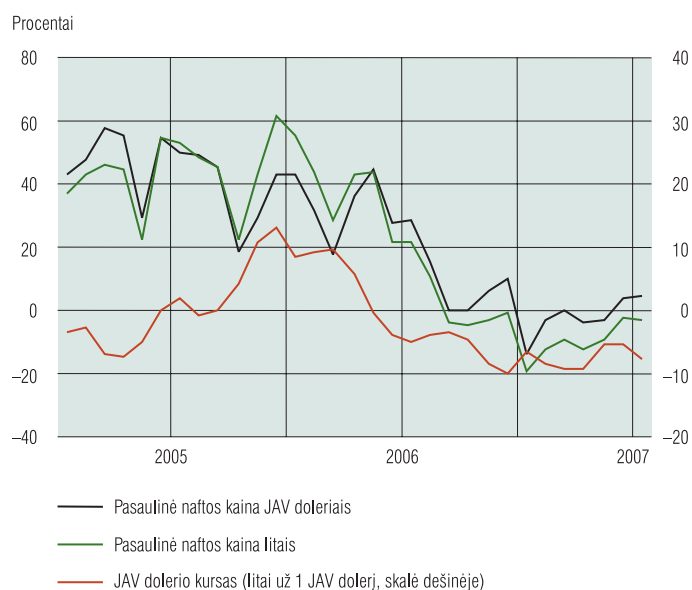
Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Degalų ir pramoninių prekių kainos

2007 m. pirmąjį pusmetį neigiama skystųjų degalų kainų įtaka bendrajai infliacijai buvo gana didelė, tačiau po truputį mažėjo. Padidėjus geopolitiniam neapibrėžtumui (ypač Irane ir Nigerijoje), taip pat neplanuotai sustabdžius kai kurių naftos įmonių veiklą, naftos kainos artėjo prie 2006 m. atitinkamo laikotarpio lygio. Tai mažino degalų kainų metinį pokytį ir jų poveikį bendrajai metinei infliacijai.

Jau gana ilgą laiką pramoninių prekių kainų poveikis bendrajai infliacijai yra gerokai mažesnis negu anksčiau aptartų prekių ir paslaugų grupių. Šių prekių metinis kainų pokytis yra artimas nuliui. Pramoninių prekių kainų raidai labai didelės įtakos turi importo kainų pokyčiai, o Lietuvos gamintojų kainos turi mažesnį poveikį. Gamintojų kainų indeksų analizė rodo, kad lietuviškos kilmės pramoninių prekių gamintojų kainos didėja sparčiau negu atitinkamos vartotojų kainos. Pramoninių prekių gamintojų kainas didina brangstančios importuojamos dujos, kitos žaliavos (pvz., mediena), o paskutinius tris ketvirčius – ir sparčiau negu našumas didėjantis darbo užmokestis. Tačiau Lietuvos gamintojų produkcija (išskyrus maisto produktus ir skystuosius degalus) sudaro mažesnę vartotojo krepšelio dalį negu importuota produkcija, o tai mažina gamintojų kainų poveikį bendrajai infliacijai.

7 pav. Pasaulinė naftos kaina ir JAV dolerio kursas
(pokyti per metus)

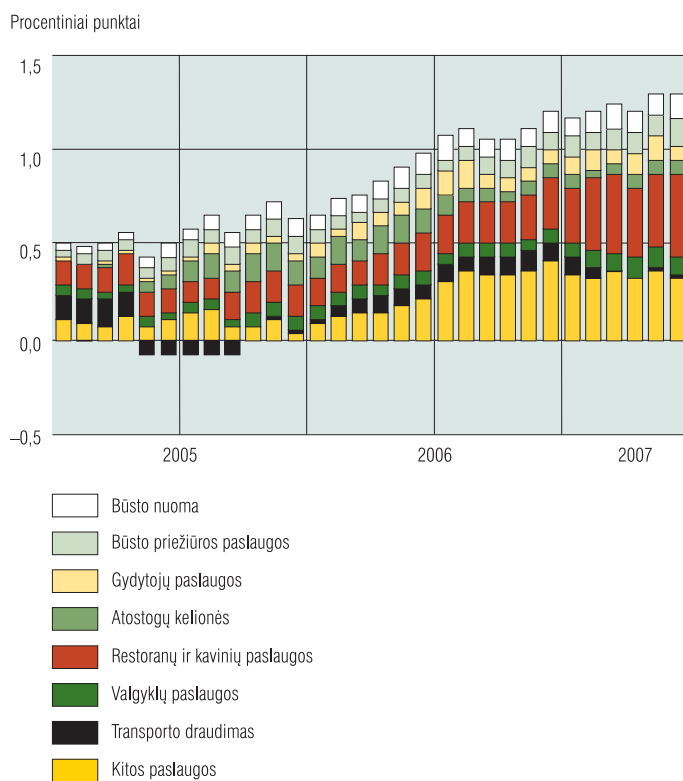

Šaltiniai: Bloomberg ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Paslaugų kainos

Jau daugiau kaip dvejus metus pamažu didėja paslaugų kainų poveikis bendrajai infliacijai. Paprastai paslaugų kainų didėjimas daugiausia siejamas su visuminės paklausos skatinama infliacija. Sparčiai augant vidaus paklausai, rinkos paslaugų teikėjai vis dažniau ryžtasi didinti paslaugų kainas. Kita vertus, šias kainas didinti skatina sparčiai brangstanti patalpų nuoma ir didėjančios darbo užmokesčio sąnaudos, jau penkis ketvirčius iš eilės augančios sparčiau negu darbo našumas.

8 pav. Paslaugų kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko apskaičiavimai.

Tiesa, 2007 m. pirmąjį pusmetį bendrą paslaugų kainų didėjimą daugiausia lėmė restoranų, kavinių ir valgyklų paslaugų kainų augimas. Šių paslaugų kainų didėjimui įtakos turi ne tik vidaus paklausos veiksniai, bet ir augančios maisto produktų kainos.

Kainų raidos perspektyva

Artimiausiu metu bendroji metinė infliacija turėtų toliau didėti. Tebesant didelei visuminei paklausai ir didėjant darbo pajamoms, turėtų toliau augti paslaugų kainos. Didėjančios vienetinės darbo sąnaudos turėtų toliau didinti spaudimą Lietuvos gamintojų kainoms. Šis spaudimas daugiausia gali paveikti maisto kainas vartotojams, o poveikis pramoninių prekių kainoms turėtų būti ribotas. Pramoninių prekių gamintojų kainų didėjimą turėtų atsvirti palyginti mažiau didėjančios importo kainos.

Bendrosios infliacijos svarbiausiu veiksniu turėtų likti maisto kainų didėjimas, tačiau nusakyti šių kainų perspektyvą itin sudėtinga dėl sunkiai prognozuojamų pasiūlos veiksnių. Paskutinių mėnesių duomenys rodo, kad užsienio rinkose toliau auga javų kainos. Tai gali didinti javų kainas Lietuvoje, taigi – ir duonos bei grūdų produktų kainas vartotojams. Paskutiniu metu stipriai padidėjo pieno ir jo produktų paklausa Azijoje bei šių produktų kainos kai kuriose Vakarų Europos valstybėse. Tai gali didinti pieno supirkimo kainas ir reikšmingai pabranginti pieną bei jo produktus Lietuvos vartotojams.

Priedas. Pagrindiniai makroekonominiai rodikliai

	2006	2006			2007		2007		
		II	III	IV	I	II	balandžio mėn.	gegužės mėn.	birželio mėn
Kainos ir sąnaudos, pokytis per metus, procentai, jeigu nenurodyta kitaip									
Vidutinė metinė infliacija, apskaičiuota SVKI pagrindu	3,8	3,0	3,5	3,8	4,0	4,4	4,2	4,3	4,4
SVKI (laikotarpio pabaigoje)	4,5	3,7	3,3	4,5	4,8	5,0	4,9	5,0	5,0
SVKI be energijos (laikotarpio pabaigoje)	4,2	3,0	3,5	4,2	4,6	4,7	5,0	4,8	4,7
BVP defliatorius	7,1	6,1	7,6	8,1	7,2		–	–	
Darbo našumas	5,6	6,3	5,1	5,9	6,6		–	–	–
Kompensacija dirbantiems	13,0	10,1	16,7	16,5	16,5		–	–	–
Vienetinės darbo sąnaudos	10,5	7,3	14,1	12,5	13,4		–	–	–
„Brent“ naftos kaina, JAV doleriai už barelį	19,9	35,3	13,9	4,9	–6,1	–1,6	–4,2	–4,0	3,6
Lito ir JAV dolerio kursas	–1,0	0,0	–4,3	–7,8	–8,2	–6,7	–9,2	–5,5	–5,7
Paklausa ir jos dalys, kaitos veiksniai procentiniais punktais									
BVP	7,5	8,4	6,4	6,9	8,3		–	–	–
Privatus vartojimas	8,8	7,9	9,4	8,1	8,2		–	–	–
Valdžios sektoriaus vartojimas	1,2	0,8	1,7	1,3	1,1		–	–	–
Investicijos	2,7	3,0	2,4	3,3	6,0		–	–	–
Eksportas	9,0	11,5	7,8	4,9	3,5		–	–	–
Importas	10,0	8,0	11,2	6,5	7,4		–	–	–
Atsargų pokyčiai	–4,2	–6,8	–3,8	–4,2	–3,0				
Produkcijos indeksai, pokytis per metus, procentai									
Parduota pramonės produkcija	7,3	12,9	6,6	–1,4	–1,0	3,0	4,4	0,1	4,7
Statyba	33,4	31,0	30,6	37,9	58,9		–	–	–
Mažmeninė prekyba	–10,0	13,1	13,2	14,4	22,0		17,3	22,0	
Darbo rinka (tyrimų duomenys), procentai									
Užimtieji (pokytis per metus)	1,7	1,9	1,3	0,9	1,6		–	–	–
Darbo jėga (pokytis per metus)	–1,2	–1,2	–0,4	–1,5	0,1		–	–	–
Nedarbo lygis	5,6	5,6	5,7	4,8	5,0		–	–	–
Valdžios sektorius, procentai, palyginta su BVP									
Valdžios sektoriaus biudžeto balansas	–0,3	2,6	0,5	–4,8	–0,1		–	–	–
Valdžios sektoriaus skola	18,2	17,5	16,8	18,2	17,9		–	–	–
Užsienio aplinka, procentai, palyginta su BVP, jeigu nenurodyta kitaip									
Einamoji sąskaita	–10,8	–9,0	–12,1	–11,6	–13,2		–	–	–
TUI	5,1	1,2	2,7	12,5	7,5		–	–	–
Portfelinės investicijos	–0,8	–2,7	–4,1	1,0	–7,2		–	–	–
Oficialios tarptautinės atsargos	–5,0	–0,6	–2,2	–13,8	2,9		–	–	–
Realiojo efektyviojo lito kurso indeksas, apskaičiuotas vartotojų kainų indekso pagrindu (pokytis per metus)	–1,8	–2,2	–0,9	0,2	1,1				
Pinigai ir palūkanos, procentai									
P3 (pokytis per metus)	25,9	27,0	26,6	22,1	22,8	23,6	23,3	24,7	24,2
Iš viso paskolų	56,6	60,8	56,4	53,0	48,8	46,7	46,3	46,6	47,1
namų ūkiams (pokytis per metus)	83,4	88,6	81,9	75,4	69,0	66,7	67,7	66,9	65,6
nefinansinėms privačioms firmoms (pokytis per metus)	47,8	52,1	47,1	45,6	39,8	35,0	35,4	34,3	35,4
Pagrindinė ECB refinansavimo norma (laikotarpio pabaigoje)	3,50	2,75	3,00	3,50	3,75	4,00	3,75	3,75	4,00
Lietuvos Respublikos Vyriausybės 10 m. obligacijų pajamingumas (laikotarpio vidurkis)	3,92	4,32			4,18	4,77		4,55	4,91

II. LIETUVOS BANKO FUNKCIJŲ VYKDYMAS

Pinigų politikos priemonės

Lietuvos banko taikomos pinigų politikos priemonės skirtos stabiliam lito kursui bazinės valiutos – euro – atžvilgiu palaikyti Lietuvai dalyvaujant VKM II ir padeda užtikrinti tinkamą bankų sistemos likvidumą. 2007 m. pirmąjį pusmetį, kaip ir anksčiau, Lietuvos bankas komerciniams bankams ir užsienio kredito įstaigų skyriams (toliau – komerciniai bankai) neribotai keitė litus į eurus, taikė privalomųjų atsargų reikalavimus, jie turėjo 1 nakties skolinimosi galimybę.

Įgyvendindamas stabilaus lito kurso režimą, Lietuvos bankas yra įsipareigojęs neribotai pirkti ir parduoti bazinę valiutą oficialiu kursu šalyje įsteigtiems komerciniams bankams pastarųjų pageidavimu. Grynasis rezultatas – kiek Lietuvos bankas nuperka arba parduoda eurų per tam tikrą laikotarpį – daugiausia priklauso nuo bankų sistemos likvidumo autonominių veiksnių¹ ir privalomųjų atsargų pasikeitimo.

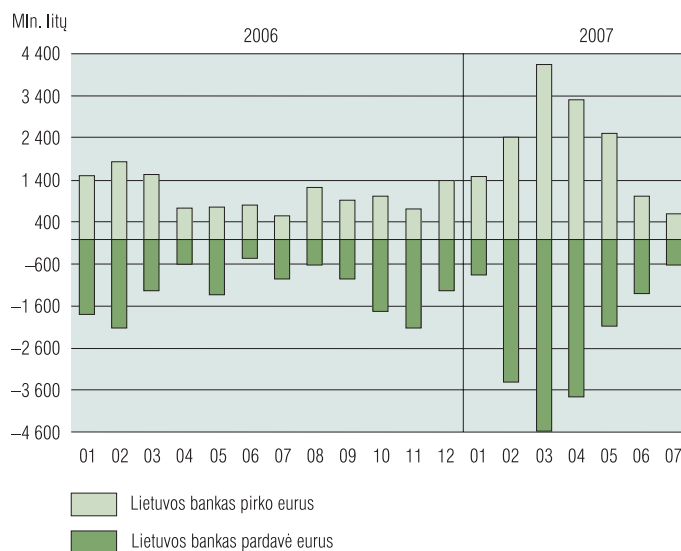
Pirmąjį pusmetį autonominiai veiksniai ir privalomosios atsargos bankų atsargų litais pasiūlą padidino 1 276,1 mln. litų. Padidėjusios išleistų į apyvartą grynųjų pinigų suma ir privalomosios atsargos sumažino bankų atsargų pasiūlą atitinkamai 1 018,5 ir 288,5 mln. litų, tačiau valdžios lėšų pervedimai bankų atsargas padidino 2 253,3 mln. litų, o kiti autonominiai veiksniai – dar 41,3 mln. litų. Valdydami šių veiksnių įtaką privalomųjų atsargų kaupimui, bankai nupirko iš Lietuvos banko eurų daugiau, negu pardavė, už 1 127,9 mln. litų.

Vasario mėn. kilus įtampai Latvijos finansų rinkoje, dalis investuotojų siekė nuo valiutų kurso rizikos apdrausti savo lėšas ir kitų Baltijos valstybių valiutomis – litais ir Estijos kronomis. Dėl to padidėjo litų paklausa, mūsų šalies tarpbankinės rinkos aktyvumas, lito ir euro rinkos trumpalaikių palūkanų skirtumas ir Lietuvos banko prekybos bazine valiuta su komerciniais bankais apyvarta. Pirmąjį pusmetį prekyba bazine valiuta su komerciniais bankais buvo daugiau kaip du kartus didesnė negu 2006 m. pirmąjį pusmetį ir beveik pustrėčio karto – negu antrąjį pusmetį. Tačiau per 2007 m. pirmojo pusmečio privalomųjų atsargų paskutinį laikotarpį, prasidėjusį birželio 24 d., šios prekybos apimtis sumažėjo iki praėjusiais metais įprasto lygio.

Birželio pabaigoje 3 mėn. ir 12 mėn. terminų VILIBOR palūkanų normos buvo 4,9 ir 5,3 procento, arba 72 ir 79 baziniais punktais, didesnės už atitinkamo termino EURIBOR palūkanų normas, o 2006 m. pabaigoje jos buvo didesnės už atitinkamas euro palūkanų normas 6 ir 3 baziniais punktais.

¹ Bankų atsargų litais autonominiai veiksniai – Lietuvos banko operacijos, turinčios įtakos bankų sistemos atsargų litais dydžiui, tačiau vykdomos ne dėl bankų likvidumo valdymo poreikių.

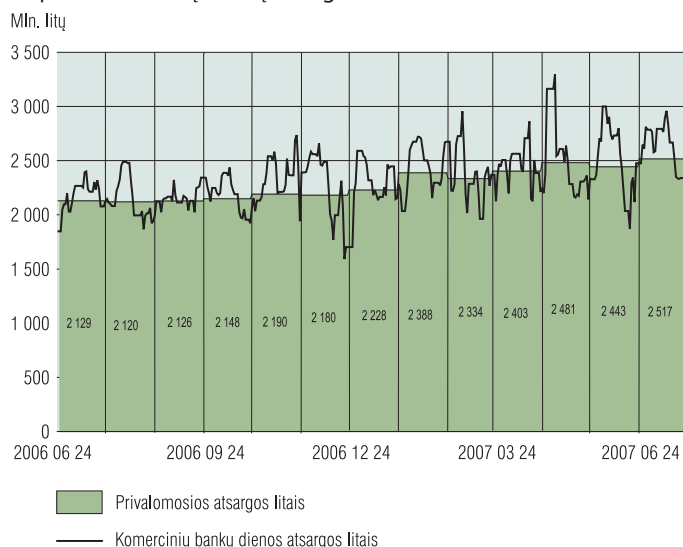
9 pav. Prekyba bazine valiuta su komerciniais bankais

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Toliau sparčiai didėjant bankų paskoloms, Lietuvos bankas nuo 2002 m. gegužės mėn. nemažina privalomųjų atsargų normos, kuri yra 6 procentai. Kaip ir ankstesniais metais, 2007 m. pirmąjį pusmetį privalomųjų atsargų apimtis išaugo dėl komercinių bankų pritrauktų indėlių ir išleistų skolos vertybinių popierių, kuriems Lietuvos bankas taiko privalomųjų atsargų reikalavimus. Privalomųjų atsargų augimas nagrinėjamu laikotarpiu paspartėjo iki 13 procentų. Jis buvo daug didesnis negu 2006 m. antrąjį pusmetį (5%) ir gerokai mažesnis negu 2006 m. pirmąjį pusmetį (21%).

10 pav. Komercinių bankų atsargos Lietuvos banke

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Bankų ilgalaikių įsipareigojimų, kurių pradinis terminas ilgesnis kaip 2 m. ir kuriems Lietuvos bankas taiko nulinę privalomųjų atsargų normą, augimo tempas mažėjo nuo 2006 m., tačiau jų dalis bankų įsipareigojimų (privalomųjų atsargų bazės) struktūroje toliau didėjo. Bankų ilgalaikiai įsipareigojimai apskaičiuojant privalomąsias atsargas 2006 m. pirmąjį ir antrąjį pusmečiais bei 2007 m. pirmąjį pusmetį didėjo atitinkamai 63, 36 ir 28 procentais, bet jų dalis įsipareigojimų struktūroje padidėjo nuo 20 procentų 2006 m. pradžioje iki 28 procentų 2007 m. pirmojo pusmečio pabaigoje, kai jie sudarė 16 mlrd. litų.

Kaip ir anksčiau, bankų ilgalaikių įsipareigojimų didžiausią dalį sudarė nerezidentų, daugiausia globojančių (patronuojančių) užsienio bankų, skolintos lėšos užsienio valiutomis. Jų dalis, nuolat didėjusi kelerius paskutinius metus, 2007 m. pirmąjį pusmetį, nepaisant tebesitęsusio šių įsipareigojimų augimo, nepasikeitė ir sudarė 82 procentus.

Bankų ilgesnio kaip 2 m. termino obligacijomis pritraukti ištekliai apskaičiuojant privalomas atsargas tebėra antra pagal dydį ilgalaikių įsipareigojimų dalis. Ji 2007 m. pirmąjį pusmetį padidėjo nuo 10 iki 12 procentų. Bankų ilgalaikių obligacijų apyvartoje suma nagrinėjamą pusmetį absoliučia išraiška padidėjo daugiau negu kada nors anksčiau ir pasiekė 1,9 mlrd. litų, tačiau pagrindinę šio prieaugio dalį (88%) sudarė euroobligacijų euraišleidimas.

Bankų ilgalaikių įsipareigojimų likusią dalį sudarė rezidentų (daugiausia namų ūkių) indėliai. Jų augimas per pirmąjį pusmetį sulėtėjo tiek procentine, tiek ir absoliučia išraiška dėl tarp gyventojų populiarėjančių bankų obligacijų ir kitų galimybių investuoti. Rezidentų indėlių dalis bankų ilgalaikiuose įsipareigojimuose nagrinėjamu laikotarpiu sumažėjo nuo 8 iki 6 procentų.

Lietuvos bankas nulinę privalomųjų atsargų normą taip pat taiko bankų ištekliais, pritraukiamiems atpirkimo sandoriais. Šie sandoriai tradiciškai sudaro nedidelę dalį bankų įsipareigojimų, kuriems taikoma nulinė privalomųjų atsargų norma, nors nagrinėjamu laikotarpiu ši dalis padidėjo nuo 0,01 iki 0,4 procento, o kovo–gegužės mėn., kai tarpbankinėje rinkoje buvo itin didelis aktyvumas, minėtų atpirkimo sandorių dalis buvo 2–3 procentai.

Euro zonos kredito įstaigų įsipareigojimų, kuriems taikoma nulinė privalomųjų atsargų norma, dalis sudaro apie 43 procentus privalomųjų atsargų bazės ir tebėra kur kas didesnė negu Lietuvoje (28%), nors atotrūkis nuolat mažėja. Euro zonos kredito įstaigų išleisti ilgesnio kaip 2 m. termino skolos vertybiniai popieriai sudaro apie 50, ilgalaikiai indėliai – apie 30, o atpirkimo sandoriai – 20 procentų šių įsipareigojimų.

Bankų sistemos sukauptas vidutinis atsargų perteklius 2007 m. pirmąjį pusmetį tebebuvo nedidelis ir sudarė 2,4 procento privalomųjų atsargų, tai yra šiek tiek mažiau negu 2006 m. antrąjį pusmetį (2,9%).

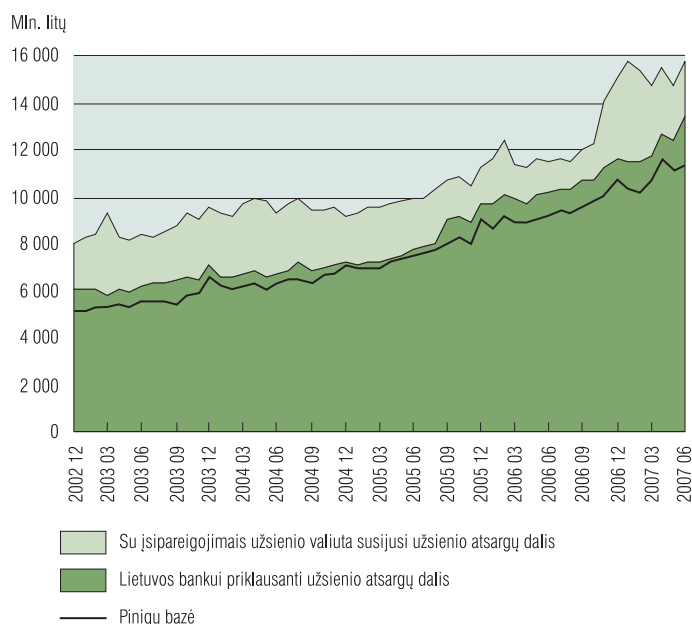
2007 m. pirmąjį pusmetį, kaip ir 2006 m., komerciniai bankai nesikreipė į Lietuvos banką dėl 1 nakties skolinimosi. Privalomosios atsargos, veiksminga tarpbankinių atsiskaitymų sistema, tarpbankinė rinka ir bazinės valiutos keitimo Lietuvos banke galimybės leido jiems patiems patikimai valdyti savo likvidumą.

Užsienio atsargų valdymas

Užsienio atsargų dydžio kaita

2007 m. pirmojo pusmečio pabaigoje oficialiosios užsienio atsargos (toliau – užsienio atsargos) buvo 15,7 mlrd. litų (4,6 mlrd. eurų). Per pusmetį jos padidėjo 556,4 mln. litų (161 mln. eurų), arba 3,7 procento. Tam didžiausią įtaką turėjo: 1 171,1 mln. litų (339 mln. eurų) sumažėję centrinės valdžios indėliai Lietuvos banke, 950,1 mln. litų (275 mln. eurų) padidėję išorės įsipareigojimai ir Lietuvos banko išleisti į apyvartą 520,0 mln. litų (151 mln. eurų) grynųjų pinigų.

11 pav. Užsienio atsargų dydis

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Užsienio atsargų valdymo pagrindiniai principai

Lietuvos banko tikslai ir funkcijos lemia, kad užsienio atsargos pirmiausia valdomos vadovaujantis likvidumo ir saugumo principais ir tik po to – pelningumo principu.

Vadovaudamasis likvidumo principu, Lietuvos bankas užsienio atsargas valdo taip, kad prireikus investicijos galėtų būti greitai ir be didelių sąnaudų likviduotos, o gautos įplaukos – panaudotos intervencijoms valiutų rinkoje ar kitais tikslais. Siekdamas užtikrinti užsienio atsargų saugumą, Lietuvos bankas jas investuoja tik į didelio patikimumo finansines priemones, kurių įsipareigojimų nevykdymo tikimybė yra ypač maža. Emitentams, sandorio šalims arba finansinėms priemonėms taikomas svarbiausias finansinio patikimumo reikalavimas – tarptautinių reitingo agentūrų suteikti aukšti skolinimo reitingai.

Įgyvendindamas saugumo principą, Lietuvos bankas atsižvelgia ne tik į skolinimo, bet ir į rinkos (palūkanų normų ir valiutų kursų) riziką. Palūkanų normų rizika valdoma nustatant užsienio atsargų funkcinių dalių kontrolinių indeksų modifikuotą finansinę trukmę (MFT)¹ ir leistinus didžiausius nukrypimus nuo jos. Valiutų kursų rizika valdoma didžiąją užsienio atsargų dalį investuojant eurai.

Užsienio atsargos, atsižvelgiant į keliamus tikslus, suskirstytos į funkcines dalis – portfelius: likvidumo, investicinį ir aukso. Likvidumo portfelyje esančios lėšos pirmiausia skirtos Lietuvos banko operatyvaus likvidumo poreikiui užtikrinti, todėl jų investavimo trukmė yra trumpa. Investicinio portfelio pelningumo reikalavimas investavimo strategijos atžvilgiu yra labiau sureikšminamas, nes tikimybė, kad šių lėšų per apibrėžtą laikotarpį prireiks, yra labai nedidelė. Todėl investicinio portfelio lėšų investavimo trukmė yra ilgesnė. Auksas dėl jo terminuotųjų indėlių itin mažų palūkanų normų neinvestuojamas ir laikomas saugojimo sąskaitoje.

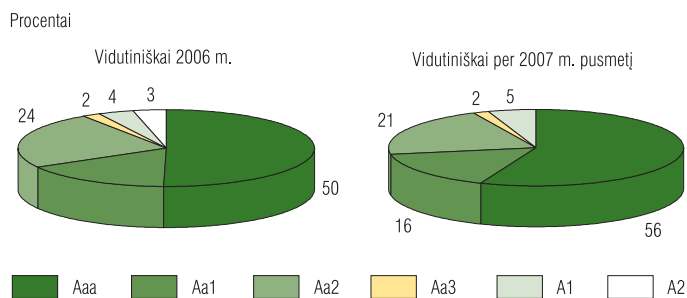
Užsienio atsargų struktūra

Užsienio atsargų struktūra pagal valiutas, investicijų rūšis ir jų reitingus rodo konservatyvų Lietuvos banko požiūrį į riziką. Pirmąjį pusmetį į vertybinius popierius vidutiniškai investuota

¹ MFT apibūdina vertybinio popieriaus kainos jautrumą pelningumo normos pokyčiui.

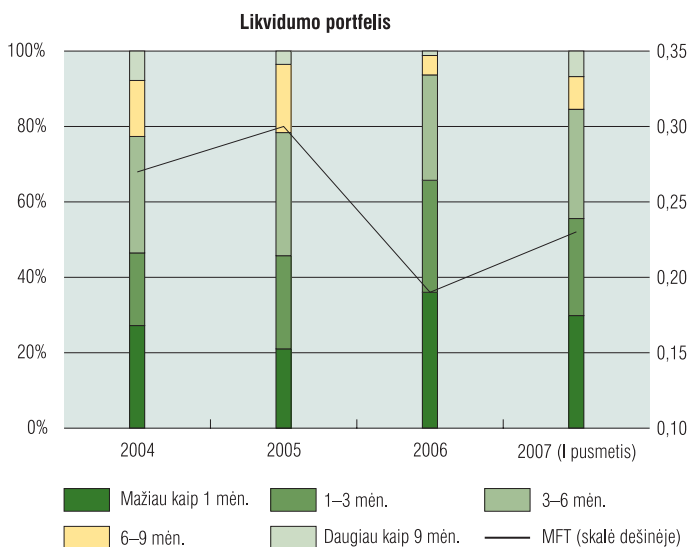
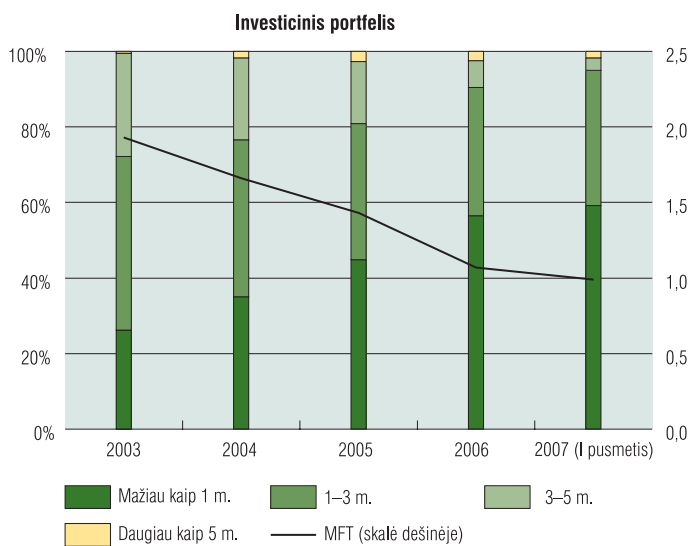
88 procentai (2006 m. – 83%), į indėlius ir atpirkimo investavimo sandorius – 10 procentų (2006 m. – 17%) užsienio atsargų. Į ypač likvidžius ir saugius euro zonos valstybių vyriausybės vertybinius popierius investuota 59 procentai užsienio atsargų (2006 m. – 60%), į užtikrintus vertybinius popierius – 22 procentai (2006 m. – 11%). Į aukščiausio (Aaa) reitingo finansines priemones investuota 56 procentai užsienio atsargų (2006 m. – 50%). Vidutinį investicijų reitingą nusakantis indeksas svyravo apie Aa1 reitingą.

12 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal reitingus

Šaltinis: Lietuvos bankas.

13 pav. Investicijų pasiskirstymas pagal trukmę

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Užsienio atsargų struktūra pagal valiutas ir toliau buvo tokia pat, kaip ir ankstesniais metais. Beveik visos užsienio atsargos, nesusijusios su įsipareigojimais užsienio valiutomis, išskyrus auksą, buvo investuotos eurai. Užsienio atsargos, susijusios su įsipareigojimais užsienio valiutomis, buvo investuotos įsipareigojimų valiuta. Lietuvos banko turimo aukso kiekis (5,8 t) nesikeitė.

Pirmąjį pusmetį užsienio atsargų vidutinė MFT buvo 0,66 ir beveik nesiskyrė nuo 2006 m. užsienio atsargų vidutinės MFT (0,63).

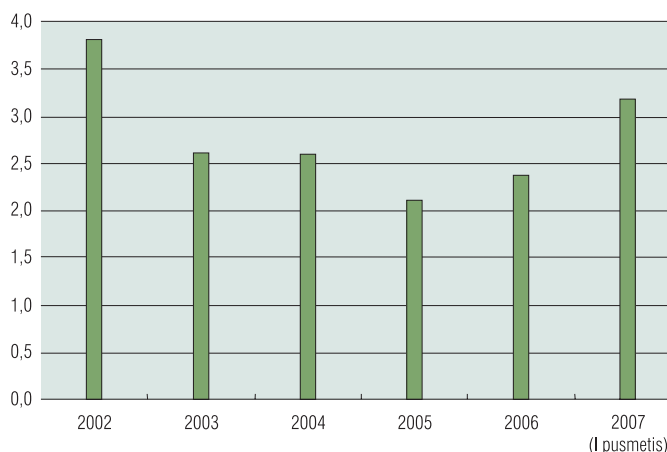
Užsienio atsargų struktūra užtikrina itin mažą likvidumo ir skolinimo riziką bei nedidelę rinkos riziką. Pastarąją rodantis vertės pokyčio rizikos (VPR) rodiklis pusmečio pabaigoje buvo 1,5 mln. eurų (0,04% užsienio atsargų). Jis su 95 procentų tikimybe rodo, kad užsienio atsargos dėl vertybinių popierių kainų, valiutų kursų ir aukso kainos pokyčių per dieną nesumažėtų daugiau kaip 1,5 mln. eurų. Aukso portfelio VPR buvo 1,2 mln., investicinio portfelio – 0,9 mln., o likvidumo portfelio – 0,1 mln. eurų.

Užsienio atsargų valdymo rezultatai

2007 m. pirmąjį pusmetį dėl didėjančių palūkanų normų euro zonos valstybių vyriausybių ilgesnės trukmės vertybinių popierių kainos krito. Vertybinių popierių iki 3 m. indekso metinė grąža per pusmetį sudarė 2,59 procento, o vertybinių popierių nuo 3 m. iki 5 m. indekso metinė grąža per pusmetį buvo neigiama.

Lietuvos bankas, išlaikęs mažą MFT, investuodamas užsienio atsargas per pirmąjį pusmetį gavo 3,19 procento metinę grąžą (2006 m. – 2,38%).

14 pav. Užsienio atsargų grąža metiniais procentais

Grynųjų pinigų valdymas

Grynųjų pinigų išleidimas ir išėmimas

Lietuvos bankas, vykdydamas savo išimtinę teisę, įstatymų nustatyta tvarka išleidžia į apyvartą ir išima iš jos Lietuvos Respublikos pinigus, nustato jų nominalus, organizuoja pinigų gaminimą, gabenimą ir saugojimą, sudaro banknotų ir monetų atsargų fondus.

2007 m. pirmąjį pusmetį grynųjų pinigų apyvartoje padaugėjo 520,2 mln. litų. Į apyvartą išleista 1 399,2 mln. litų, o iš jos išimta 879,0 mln. litų netinkamų banknotų ir monetų. Birželio 30 d. apyvartoje, įskaitant progines monetas ir numizmatinius rinkinius, buvo 8,6 mlrd. litų (prieš metus – 6,9 mlrd. Lt).

3 lentelė. Grynujų pinigų išleidimas ir išėmimas

Mln. litų

Laikotarpis	Grynieji pinigai		Grynieji pinigai apyvartoje (laikotarpio pabaigoje)
	išleista į apyvartą	išimta iš apyvartos	
2006 m.			
I ketvirtis	206,2	359,7	6 562,1
II ketvirtis	781,4	395,2	6 948,3
I pusmetis	987,6	754,9	6 948,3
2007 m.			
I ketvirtis	479,2	385,6	8 149,6
II ketvirtis	920,0	493,4	8 576,2
I pusmetis	1 399,2	879,0	8 576,2

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Pirmąjį pusmetį buvo papildytos 1997 m. laidos 200 litų banknotų atsargos, o birželio 11 d. į apyvartą išleisti 2007 m. laidos 20 litų banknotai.

Nuo kovo 1 d. nebegalioja, kaip atsiskaitymo ir mokėjimo priemonė, ir iš apyvartos išimami 1993 m. laidos 2, 5, 10, 20 ir 50 litų bei 1994 m. laidos 1 lito banknotai. Šiuos banknotus Lietuvos bankas neribotą laiką priims ir keis į galiojančius.

Pirmąjį pusmetį į apyvartą išleistos dvi proginės monetos. Lietuvos bankas, dalyvaujantis tarptautinėje programoje „Mažiausios aukso monetos pasaulyje. Aukso istorija“, kovo 27 d. išleido antrą šios serijos 10 litų aukso monetą. Tęsiant seriją „Lietuvos istorijos ir architektūros paminklai“, birželio 26 d. išleista 50 litų sidabro moneta, skirta Panemunės piliai.

Banknotai ir monetos apyvartoje

2007 m. birželio 30 d. apyvartoje buvo 80,2 mln. vienetų banknotų, jų suma – 8 413,5 mln. litų. Nuo metų pradžios banknotų skaičius apyvartoje sumažėjo 0,8 mln., tačiau jų suma padidėjo 510,5 mln. litų: didėja apyvartoje esančių didelių nominalų banknotų dalis. Per pirmąjį pusmetį vidutinis apyvartos banknotas padidėjo nuo 97,6 iki 104,9 lito. Birželio 30 d. didžiausią visų banknotų sumos dalį sudarė 200 litų banknotai (37,0%). Per pirmąjį pusmetį jų dalis ūgtelėjo 7,2 procentinio punkto. Per tą patį laikotarpį 7,4 procentinio punkto sumažėjo 100 litų banknotų dalis.

Birželio 30 d. apyvartoje buvo 754,5 mln. vienetų monetų, jų suma – 162,7 mln. litų. Monetų skaičius per pusmetį padidėjo 49,2 mln. vienetų (per 2006 m. pirmąjį pusmetį – 29,4 mln. vnt.), o jų suma – 9,6 mln. litų (per 2006 m. pirmąjį pusmetį – 3,4 mln. Lt). Ypač didelis buvo 1, 2 ir 5 centų monetų poreikis (74,6% visų monetų poreikio). Birželio 30 d. smulkios monetos (1, 2 ir 5 ct) sudarė 65 procentus visų apyvartoje esančių litų ir centų monetų skaičiaus.

4 lentelė. Banknotai ir monetos apyvartoje

Nominalas	2006 12 31		2007 06 30		2006 12 31		2007 06 30	
	mln. Lt	dalis, %	mln. Lt	dalis, %	mln. vnt.	dalis, %	mln. vnt.	dalis, %
Banknotai								
1 Lt	2,6	0,0	2,6	0,0	2,6	3,3	2,6	3,3
2 Lt	2,6	0,0	2,6	0,0	1,3	1,6	1,3	1,6
5 Lt	2,3	0,0	2,3	0,0	0,5	0,6	0,5	0,6
10 Lt	100,4	1,3	101,0	1,2	10,0	12,4	10,1	12,6
20 Lt	209,7	2,7	186,3	2,2	10,5	12,9	9,3	11,6
50 Lt	498,1	6,3	521,5	6,2	10,0	12,3	10,4	13,0
100 Lt	3 106,2	39,3	2 682,7	31,9	31,0	38,4	26,8	33,4
200 Lt	2 352,8	29,8	3 116,6	37,0	11,8	14,5	15,6	19,4
500 Lt	1 628,3	20,6	1 797,9	21,4	3,3	4,0	3,6	4,5
Visi banknotai	7 903,0	100,0	8 413,5	100,0	81,0	100,0	80,2	100,0
Monetos								
1 ct	2,7	1,7	2,9	1,8	265,2	37,6	287,9	38,2
2 ct	2,7	1,8	2,9	1,8	135,0	19,1	144,4	19,1
5 ct	2,7	1,8	2,9	1,8	53,8	7,6	58,4	7,7
10 ct	12,2	7,9	12,8	7,9	121,8	17,3	128,4	17,0
20 ct	10,9	7,1	11,3	6,9	54,6	7,7	56,4	7,5
50 ct	8,5	5,6	8,9	5,4	17,1	2,4	17,8	2,4
1 Lt	31,1	20,3	32,5	20,0	31,0	4,4	32,5	4,3
2 Lt	38,2	24,9	40,7	25,0	19,1	2,7	20,3	2,7
5 Lt	37,6	24,6	41,0	25,2	7,5	1,1	8,2	1,1
Proginės monetos ir numizmatiniai rinkiniai	6,5	4,3	6,8	4,2	0,2	0,0	0,2	0,0
Visos monetos	153,1	100,0	162,7	100,0	705,3	100,0	754,5	100,0

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Mažų nominalų monetų poreikį iš esmės lemia didėjantis grynųjų pinigų kiekis apyvartoje, tačiau įtaką daro ir atsiskaitymų grynaisiais pinigais efektyvumas, t. y. kiek monetų vidutiniškai reikia atsiskaitymui grynaisiais pinigais. Atlikti tyrimai rodo, kad atsiskaitymų efektyvumas smulkiais monetomis yra mažesnis už ES valstybių vidurkį. Laikantis atsiskaitymo grynaisiais pinigais praktinių taisyklių – mokant ir grąžą atiduodant tik galimai didžiausio nominalo monetomis, apyvartoje 1, 2 ir 5 centų monetų reikėtų, kaip rodo palyginimai su euro zonos šalimis, iki 25 procentų mažiau.

Mažų nominalų monetų didelis kiekis apyvartoje nėra patogus gyventojams ir smulkiems verslininkams – jas sunkiau išleisti, didesnės sąnaudos joms tvarkyti. Lietuvos bankui rūpesčių kelia smulkių monetų kaldinimo nemažos išlaidos, todėl ieškoma priemonių monetų kiekiui apyvartoje mažinti ar bent apriboti augimo tempą. Bene vienintelis pripažintas ir praktikoje pasiteisinęs mažų nominalų monetų problemos sprendimo būdas – iki pasirinktų nominalų suapvalinti apskaičiuotas atsiskaitymui sumas grynaisiais pinigais. Dėl to Lietuvos bankas pradėjo viešas diskusijas.

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikla

Lietuvos banko vaidmuo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų srityje

Lietuvos bankas valdė 2007 m. sausio 29 d. pradėjusias veikti realaus laiko atskirųjų atsiskaitymų sistemą LITAS-RLS ir nustatyto laiko mažmeninių mokėjimų sistemą LITAS-MMS, pakeitusias mokėjimo sistemą LITAS, bei vykdė šių sistemų operatoriaus funkciją. Jis užtikrino sistemų veikimą, konsultavo dalyvius, tvarkė valdymo informaciją, užtikrino sistemų veiklos tęstinumą ir vykdė kitus administravimo darbus. Siekdamas geriau pasirengti galimiems ekstremaliems įvykiams, Lietuvos bankas tobulino šių sistemų veiklos tęstinumo procedūras. Pirmąjį pusmetį patvirtintas veiklos tęstinumo planas ir sėkmingai atliktos jo testavimo pratybos.

Pradėjus veikti minėtoms sistemoms, paslaugų įkainiai nepasikeitė, palyginti su buvusios sistemos įkainiais. Už sistemoje LITAS-RLS įvykdytą skubų mokėjimo nurodymą imamas 0,31 lito mokestis, už sistemoje LITAS-MMS įvykdytą neskubų mokėjimo nurodymą – 0,28 lito mokestis. Sistemos dalyviams nėra įstojimo, periodinių ar kitų papildomų paslaugų mokesčių.

2007 m. pirmąjį pusmetį toliau buvo rengiamasi dalyvauti naujoje Eurosistemos mokėjimo sistemoje TARGET2, pradėsiančioje veikti 2007 m. lapkričio 19 d. Lietuvos bankas vykdė komercinių bankų, tiesiogiai dalyvausiančių šioje sistemoje, pasirengimo koordinavimo ir mokymo darbus. Vasario 19 d. jis pradėjo sąsajos su TARGET2 testavimus, o gegužės 2 d. – tiesioginių dalyvių testavimo etapą. Lietuvos bankas stebėjo dalyvių testavimo eigą, atliko šiems testams įvykdyti reikalingus centrinio banko veiksmus.

Rengiantis paleisti mokėjimo sistemą LITAS-PHA, skirtą tiesiogiai TARGET2 nedalyvausiančių finansų įstaigų atsiskaitymams eurai vykdyti, buvo ruošiama teisinė ir techninė sistemos dokumentacija, atliktas sistemos ir sąsajos su TARGET2 testavimas.

Vykdydamas mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūros funkciją, Lietuvos bankas atlieka mokėjimo sistemų LITAS-RLS ir LITAS-MMS, Lietuvos centrinio vertybinių popierių depozitoriumo vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos ir LCKU mokėjimo sistemos KUBAS stebėseną. Jos tikslas – nustatyti, ar užtikrinamas saugus ir veiksmingas šių sistemų veikimas. Lietuvos bankas yra nustatęs sistemos LITAS-RLS mažiausią metinį 99,4 procento prieinamumą. 2007 m. pirmąjį pusmetį jos darbo laikas, per kurį sistema veikė be sutrikimų, sudarė 99,7 procento. Sistemoje pritaikytos nacionalinius ir tarptautinius apsaugos bei veiklos patikimumo standartus atitinkančios priemonės plėtojamos atsižvelgiant į rinkos ir technologijų pokyčius.

ECB kartu su nacionaliniais centriniais bankais tęsė vertinimą, ar būsima sistema TARGET2 atitiks TAB nustatytus Sistemaiškai svarbių mokėjimo sistemų pagrindinius principus. Dėl to Lietuvos bankas atliko pirminį, o dabar atlieka išsamų sistemos LITAS-PHA vertinimą.

Mokėjimo sistemų LITAS-RLS ir LITAS-MMS veikla

2007 m. birželio 30 d. sistemose LITAS-RLS ir LITAS-MMS buvo po 23 dalyvius: Lietuvos bankas, devyni šalies komerciniai bankai, du užsienio bankų skyriai, Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas, LCKU ir devynios finansų maklerio įmonės.

Lietuvos banko mokėjimo sistemose ir toliau sparčiai didėjo atliekamų operacijų skaičiai. Iki birželio 30 d. sistemoje LITAS-RLS apdorota 113 tūkst. mokėjimo nurodymų, jų vertė – 106,8 mlrd. litų. Per dieną vidutiniškai atlikta 1,1 tūkst. mokėjimo operacijų, jų

vertė – 1 037 mln. litų. Vidutinis mokėjimo nurodymo dydis buvo 943 tūkst. litų. Palyginti su anksčiau veikusios sistemos LITAS srautais 2006 m. pirmąjį pusmetį, vidutinis dienos skubių mokėjimo nurodymų skaičius padidėjo 18 procentų¹.

Iki birželio 30 d. sistemoje LITAS-MMS apdorota 10,2 mln. mokėjimo nurodymų, jų vertė – 97,3 mlrd. litų. Per dieną vidutiniškai atlikta 99,0 tūkst. mokėjimo operacijų, jų vertė – 944,5 mln. litų. Vidutinis mokėjimo nurodymo dydis buvo 9,5 tūkst. litų. Palyginti su anksčiau veikusios sistemos LITAS rezultatais 2006 m. pirmąjį pusmetį, vidutinis dienos neskubių mokėjimo nurodymų skaičius padidėjo 23,3 procento, vidutinė dienos mokėjimų vertė – 37,2 procento.

5 lentelė. Mokėjimo sistemos LITAS, veikusios iki 2007 m. sausio 28 d., ir mokėjimo sistemų LITAS-RLS bei LITAS-MMS srautai

I pusmetis	Operacijų skaičius, tūkst.			Operacijų vertė, mln. Lt		
	iš viso	vidutiniškai per dieną	koncentracijos lygis*, %	iš viso	vidutiniškai per dieną	koncentracijos lygis, %
2005	8 687	69,5	76,1	105 340	842,7	61,9
2006	9 912	81,2	74,0	133 503	1 094,3	59,8
2007	11 773			227 098		
	iš jų	–	–	iš jų	–	–
	1 459 (LITAS)	76,8	73,7	23 007	1 210,9	61,3
	113 (LITAS-RLS)	1,1	69,2	106 808	1 037,0	48,7
	10 201 (LITAS-MMS)	99,0	72,8	97 282	944,5	57,2

Šaltinis: Lietuvos bankas.

* Koncentracijos lygis – trijų bankų, atlikusių daugiausia mokėjimų, operacijų dalis, palyginti su visomis mokėjimo operacijomis.

Trijų bankų, atlikusių daugiausia mokėjimų, operacijų dalis, palyginti su visomis per sistemas atliekamomis mokėjimo operacijomis, per paskutinius kelerius metus pastoviai mažėjo. 2004 m. pirmąjį pusmetį sistemoje LITAS tokie bankai atliko 76,3 procento visų mokėjimų, o 2007 m. sistemose LITAS-RLS ir LITAS-MMS atitinkamai – 69,2 ir 72,8 procento.

Statistikos plėtra ir tobulinimas

Lietuvos bankas renka, sudaro, skelbia ir teikia vartotojams PFI balanso ir palūkanų normų, vertybinių popierių, mokėjimo priemonių, pinigų ir valiutų rinkų, oficialiųjų tarptautinių atsargų, mokėjimų balanso, tarptautinių investicijų balanso ir bendrosios šalies skolos užsieniui statistinę informaciją, sudaro šalies institucinių sektorių ketvirtines finansines sąskaitas, rengia statistinius leidinius.

Nuolat didėjant vartotojų poreikiui gauti išsamius PFI duomenis, buvo toliau tęsiami ECB reglamentų dėl PFI balanso ir palūkanų normų statistikos pakeitimo darbai. Lietuvos bankas dalyvavo tiriant naujų statistikos reikalavimų metodologiją ir įvertinant jos įgyvendinimo sąnaudas. Taip pat buvo aktyviai dalyvauta rengiant ECB leidinio „Pinigų finansinių institucijų ir rinkų statistikos sektorių vadovas“ trečiąjį leidimą – parengtas ir pateiktas skyriaus „Lietuva“ variantas. Šį leidinį ECB paskelbė kovo pabaigoje.

Per paskutinius dvejus metus savo veiklą labai išplėtojo kitų finansinių tarpininkų (KFT) sektorius, apimantis investicinius fondus, finansų perkėlimo, finansinės nuomos (lizingo),

¹ Sistemos LITAS-RLS operacijų vertė nėra palyginama su anksčiau veikusios sistemos LITAS realaus laiko mokėjimų operacijų verte.

faktoringo ir kitas korporacijas. Todėl Lietuvos bankas ypač daug dėmesio skiria KFT balanso statistikai. Lietuvos bankas parengė ir birželio pabaigoje pirmą kartą ECB pateikė laikinosios (nesuderintos) KFT balanso statistikos investicinių fondų duomenis pagal ECB gairių reikalavimus. Diegiant šią statistiką, buvo toliau tvarkomas Lietuvos statistinis investicinių fondų sąrašas, renkami ir tvarkomi jų balanso ir investicijų portfelio duomenys. Jie grupuojami panaudojant Lietuvos banko Statistinės vertybinių popierių informacinės sistemos ir ECB Centralizuotos vertybinių popierių duomenų bazės informaciją.

Lietuvos bankas dalyvauja rengiant TAB trimetę apžvalgą „Valiutų ir išvestinių finansinių priemonių rinkų veikla“. Per praėjusį pusmetį jis parengė ir atrinktiems į šią apžvalgą bankams pateikė metodinius nurodymus dėl duomenų teikimo, patikrino šių bankų atsiųstus duomenis, jų vientisumą ir parengtą suvestinę informaciją pateikė TAB.

Įgyvendinant ECB išorės sektoriaus statistikos reikalavimus, susijusius tiek su ES, tiek su euro zonos plėtra, šalies mokėjimų balanso ir tarptautinių investicijų balanso duomenys pradėti rengti pagal naują geografinę struktūrą, išskiriant Lietuvos ekonominius sandorius su kai kuriomis naujomis ir sparčiai kylančios rinkos ekonomikos šalimis ir regionais. Taip pat buvo perskaičiuoti istoriniai duomenys.

Lietuvos bankas aktyviai dalyvauja tarptautinių finansinių institucijų vykdomuose projektuose tobulinant ir diegiant statistinės atskaitomybės standartus ir metodologiją. Vienas iš tokių darbų yra TVF rengiamas naujas Mokėjimų balanso sudarymo vadovas. Lietuvos bankas, kaip ir kitų šalių centriniai bankai, išnagrinėjo šio leidinio projekto pirmąjį variantą, parengė ir pateikė TVF pastabas bei pasiūlymus.

Kitas svarbus projektas yra skolos užsieniui statistikos tobulinimas, remiantis TVF parengtomis rekomendacijomis. Įgyvendindamas jį, Lietuvos bankas patikslino bendrosios skolos užsieniui ir jos valdymo išlaidų duomenis, parengė ir pradėjo juos skelbti, ėmė rengti skolos užsieniui grąžinimo grafiką. Šie patobulinimai padės tiksliau įvertinti šalies finansinį stabilumą.

Lietuvos bankas toliau dalyvavo valdant ECB Centralizuotos vertybinių popierių duomenų bazės duomenų kokybę: anksčiau buvo sukurta vertybinių popierių duomenų bazė, kurioje kaupiama informacija apie jų išleidimą, o dabar sukurta ir įdiegta Statistinė vertybinių popierių turėtojų informacinė sistema. Ją numatoma pradėti naudoti 2007 m. pabaigoje. Tai leis parengti detalesnę ir tikslesnę statistinę informaciją apie šalies ūkio subjektų investicijų portfelio pokyčius.

Vykdamas euro zonos valstybių statistikai keliamus reikalavimus, pradėta ECB nustatytais terminais reguliariai teikti ketvirtinių finansinių sąskaitų duomenis apie Lietuvos institucinių sektorių finansinį turtą ir įsipareigojimus.

Sudarydamas statistiką ir siekdamas nedidinti naštos statistinių ataskaitų teikėjams, Lietuvos bankas vis plačiau naudoja šalies institucijų renkamą informaciją, remiasi kitų valstybių patirtimi atitinkamose statistikos srityse. Ypač naudingai bendradarbiaujama su Statistikos departamentu: keičiamasi patirtimi, duomenimis ir informacija. Metų pradžioje buvo apibendrinti vartotojų nuomonių apklausos dėl Lietuvos banko leidinių ir internete skelbiamos statistinės informacijos rezultatai, parengtos pastabos dėl interneto svetainės atnaujinimo projekto.

Tenkindamas vartotojų poreikius, Lietuvos bankas didina skelbiamos informacijos apimtį. Jo interneto tinklalapyje pradėti skelbti bendrosios skolos užsieniui valdymo ir grynosios

skolos užsieniui duomenys. Rengiama nauja statistikos apie Lietuvos institucinių sektorių finansinį turtą ir įsipareigojimus sritis. Duomenis numatyta pradėti skelbti lapkričio mėn.

Lietuvos banko veiklos skaidrumo užtikrinimas

Lietuvos banko veiklos skaidrumas – kaip banko atskaitingumo visuomenei principas – užtikrinamas įgyvendinant įvairias informavimo ir komunikacijos priemones.

Informaciją apie šalies bankininkystę ir finansų sistemą Lietuvos bankas nuolat siunčia spaudai, radijui, televizijai, Lietuvos ir pasaulio naujienų agentūroms, interneto svetainėms, taip pat rengiamos Valdybos pirmininko spaudos konferencijos. Aktualijos komentuojamos žiniasklaidoje skelbiamuose banko tarnautojų straipsniuose ir interviu, paskaitose moksleiviams ir studentams, susitikimuose ir diskusijose su politikais ir verslininkais. Lietuvos banko interneto svetainėje (www.lb.lt) lietuvių ir anglų kalbomis operatyviai pranešama apie Valdybos nutarimus, pateikiama finansų statistika, mokėjimų informacija, finansinio stabilumo apžvalgos, makroekonominės prognozės, Lietuvoje veikiančių kredito įstaigų veiklos apžvalgos ir jų balanso, pelno (nuostolio) ataskaitos, informuojama apie banko dalyvavimą Europos centrinių bankų sistemoje, tarptautinius ryšius ir kt.

Reguliariai leidžiamuose leidiniuose skelbiama su Lietuvos banko veikla susijusi informacija, pinigų ir bankų, mokėjimo balanso, finansų statistikos duomenys, supažindinama su litų banknotais ir monetomis, jų apsaugos požymiais. Banko leidiniai nemokamai platinami šalyje ir užsienyje, jų elektroninės versijos laisvai prieinamos banko interneto svetainėje.

Būdamas Europos centrinių bankų sistemos dalis, Lietuvos bankas dalyvauja užtikrinant šios sistemos veiklos skaidrumą: skelbia ECB informacinius pranešimus spaudai, su šio banko specialistais rengia ECB leidinius lietuvių kalba ir juos platina.

Tęsiama euro informacinė veikla: Lietuvos banko iniciatyva vasario ir gegužės mėn. surengtos didžiausių miestų ir rajonų žiniasklaidos atstovų kelionės į Slovėniją susipažinti su tos šalies patirtimi sėkmingai įvedant ES bendrąją valiutą 2007 m. pradžioje – apie tai plačiai paskelbta Lietuvos spaudoje, per radiją ir televiziją. Lietuvos bankas dalyvavo atnaujinant interneto svetainę www.euro.lt, informuojančią apie Lietuvos narystę ES ir pasirengimą euro įvedimui mūsų šalyje. Gauta užsakytų Europos Komisijos parengtų leidinių apie eurą ir suvenyrų, jie platinami.

Visuomenės informavimui ir bendravimui su ja naudojami ir naujų proginių litų monetų pristatymai. Pirmąjį pusmetį įvyko du tokie renginiai. Lietuvos banko muziejuje Vilniuje numizmatams, menininkams, žurnalistams pristatyta 10 litų proginė moneta, kurią bankas išleido dalyvaudamas tarptautinėje programoje „Mažiausios aukso monetos pasaulyje. Aukso istorija“. 50 litų sidabro monetos, skirtos Panemunės piliai, pristatymas surengtas toje pilyje (Jurbarko r.). Renginyje dalyvavo būrys vietos gyventojų, Vilniaus dailės akademijos absolventai, Jurbarko rajono savivaldybės ir Tauragės apskrities administracijos atstovai.

Birželio pabaigoje uždarytas Lietuvos banko muziejus, nes pradėta jo rekonstrukcija. Muziejuje bus įrengtos interaktyvios ir kitos modernios pažinimo priemonės, padėsiančios lankytojams geriau suprasti pateiktą medžiagą apie bankininkystės ir piniginių santykių raidą Lietuvoje, pinigų gamybą ir kt.

Baigta kurti ir platinama virtuali ekspozicija „Pinigai Lietuvoje 1914–1945“, skirta visiems, besidomintiems bankininkystės ir pinigų raida Lietuvoje.

III. KREDITO ĮSTAIGŲ VEIKLA IR JŲ PRIEŽIŪRA

Bankų veiklos apžvalga

Šalyje veikia devyni Lietuvos banko licenciją turintys komerciniai bankai ir keturi užsienio bankų skyriai.

Iki 2007 m. liepos 1 d. Lietuvos bankas gavo 165 pranešimus iš ES valstybių priežiūros tarnybų dėl tų šalių priežiūros tarnybų licencijuotų bankų ketinimų teikti paslaugas Lietuvoje neįsteigus filialų.

Bankų veiklos pagrindiniai rodikliai

Bankų sektoriaus plėtra 2007 m. pirmąjį pusmetį išliko sparti, labiausiai didėjo rezidentų turtas. Plėtrą skatino auganti šalies ekonomika ir labai didėjantis paskolų portfelis.

Spartus turto augimas labiausiai buvo finansuotas skolinantis tarpbankinėje rinkoje daugiausia iš globojančių (patronuojančių) bankų, mažmeninėje rinkoje pritraukiant gyventojų indėlius ir leidžiant naujus skolinimosi produktus.

Bankų turtas, 2007 m. liepos 1 d. finansinių ataskaitų duomenimis, sudarė 66,8 mlrd. litų ir per pusmetį padidėjo 13,4 procento. Klientams suteiktos paskolos, palyginti su 2007 m. sausio 1 d., išaugo 20,2 procento. Šalies bankuose laikomų indėlių suma liepos 1 d. sudarė 33 mlrd. litų ir per pusmetį padidėjo 9,1 procento. Indėlių augimą labiausiai lėmė gyventojų indėliai, sudarę 20,4 mlrd. litų ir per pusmetį padidėję 14 procentų.

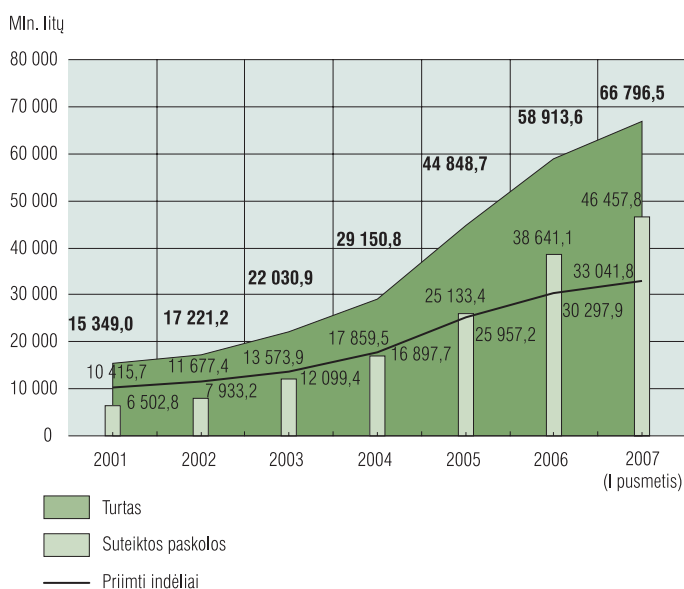
Tebesantis didelis kreditavimo poreikis ir bankų aktyvi kreditavimo politika, siekiant patenkinti šį poreikį, lėmė bankų turto struktūros pokyčius. Aktyvus kreditavimas turėjo įtakos, kad klientams suteiktų paskolų dalis bankų turto struktūroje, palyginus su 2006 m. liepos 1 d., padidėjo daugiau kaip 8 procentiniais punktais ir 2007 m. liepos 1 d. pasiekė 69,6 procento. Klientams suteiktos paskolos kartu su paskolomis finansų institucijoms sudarė 74,3 procento bankų turto. Tokia didelė paskolų lyginamoji dalis turte turi teigiamos įtakos bankų pelningumui, tačiau kartu didina prisiimamą riziką.

Indėliams bankuose didėjant lėčiau negu paskoloms, bankai ir toliau aktyvų augimą finansavo skolindamiesi tarpbankinėje rinkoje ir platindami naujus skolinimosi produktus. Skolinimasis tarpbankinėje rinkoje atspindėjo ir įsipareigojimų struktūroje: labiausiai augo įsiskolinimo bankams ir kitoms finansinėms institucijoms dalis bei mažėjo privačių įmonių indėlių dalis.

Per metus įsiskolinimas tarpbankinėje rinkoje padidėjo 38,4 procento, iš šių lėšų buvo finansuota 39 procentai bankų turto augimo. Iš minėtų finansinių išteklių dominavo iš globojančių (patronuojančių) ir kitų grupės bankų pritrauktos lėšos. Šalies bankams skolinimasis iš globojančių (patronuojančių) bankų yra gana lengvai prieinamas finansavimo šaltinis, tačiau daugeliu atvejų brangesnis negu šalies rinkoje pritraukiami ištekliai.

Nerezidentų (nefinansinių institucijų) indėliai liepos 1 d. sudarė 8,3 procento visų klientų indėlių. Pažymėtina, kad šis rodiklis kitose Baltijos šalyse tebėra gerokai didesnis.

15 pav. Bankų sistemos turto, paskolų ir indėlių kaita
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Iš kitų finansavimo šaltinių ir toliau populiarūs buvo daugelio bankų leidžiami skolos vertybiniai popieriai. Per metus jų apimtis padidėjo 661 mln. litų, arba 37 procentais.

Pelningumas ir efektyvumas

2007 m. pirmąjį pusmetį dauguma šalies bankų uždirbo didesnę pelną negu per 2006 m. atitinkamą laikotarpį. Tam didžiausios įtakos turėjo padidėjusios bankų grynosios palūkanų pajamos (GPP), o tai savo ruožtu nulėmė toliau sparčiai augantis bankų paskolų portfelis ir padidėjusi realioji palūkanų marža. Įtakos pelno padidėjimui turėjo ir efektyvesnė bankų veikla.

Bankų pateiktų finansinių ataskaitų duomenimis, pirmąjį pusmetį beveik visi šalies bankai dirbo pelningai ir gavo 547 mln. litų pelno, o tai yra 75 procentais daugiau negu per 2006 m. atitinkamą laikotarpį, kai Lietuvos bankų sistema buvo gavusi 313,2 mln. litų pelno. Tik AB *Parex* bankas patyrė 1,2 mln. litų nuostolį.

2007 m. pirmąjį pusmetį, palyginti su 2006 m. atitinkamu laikotarpiu, bankai gavo apie pusantro karto didesnes GPP. Be to, plečiantis bankų teikiamų paslaugų apimčiai ir didėjant į kainiams už kai kurias teikiamas paslaugas, jie gavo daugiau grynujų paslaugų ir komisinių pajamų, kurios, lyginant su 2006 m. pirmuoju pusmečiu, padidėjo beveik trečdaliu.

Nemažai įtakos bankų pirmojo pusmečio veiklos rezultatų pagerėjimui turėjo padidėjusios jų pajamos iš operacijų užsienio valiuta ir išvestinėmis finansinėmis priemonėmis bei didesnės pajamos už nuosavybės vertybinius popierius. Pastarosios pajamos didžiausios įtakos turėjo bankų gauti didesni dividendai iš pavaldžiųjų (dukterinių) įmonių. Išaugusiam pelningumui reikšmingos įtakos turėjo bankų patirtos mažesnės išlaidos sumažėjus paskolų ir kito turto vertei (išlaidos specialiesiems atidėjimams). Nepaisant sparčiai didėjančio paskolų portfelio, minėtos išlaidos per pirmąjį pusmetį bankuose buvo 44,2 procento mažesnės negu prieš metus.

Iš veiksmų, mažinusių bankų pelningumą, didžiausios įtakos turėjo 123,9 mln. litų, arba 34,9 procento, padidėjusios operacinės išlaidos. Iš jų labiausiai padidėjo su darbo užmokesčiu susijusios ir pastatų nuomos bei ūkio išlaidos. Jų augimą nulėmė ne tik daugumos bankų tinklo plėtra (per metus šalyje atidaryti bankų 55 filialai ir kiti padaliniai, o darbuotojų skaičius išaugo 14,5%), bet ir visame ūkyje pastebimas ženklus darbo užmokesčio augimas, neaplenkęs ir bankų sektoriaus. Operacinių išlaidų augimo tempai buvo mažesni už bankų pajamų augimo tempus, tačiau jau buvo šiek tiek didesni už bankų turto augimo tempą.

2007 m. pirmąjį pusmetį, palyginti su 2006 m. atitinkamu laikotarpiu, bankai sumokėjo mokesčių valstybei per 56,4 mln. litų (daugiausia – pelno mokesčio). Augantys bankuose laikomi indėliai padidino indėlių draudimo įmokų išlaidas.

Bankų sistemos efektyvumą parodantis fiksuotų išlaidų santykis su pagrindinės veiklos pelnu per metus sumažėjo (pagerėjo) 4,7 procentinio punkto ir liepos 1 d. sudarė 40,1 procento, t. y. tokia dalis bankų iš pagrindinės veiklos uždirbto pelno (grynųjų pajamų) buvo panaudota bankų operacinėms ir amortizacijos išlaidoms.

Bankų sistemos realioji palūkanų marža pirmąjį pusmetį padidėjo 0,22 procentinio punkto ir liepos 1 d. sudarė 2,74 procento. Nuo 2006 m. pastoviai didėja tiek bankų pritraukiamų išteklių kaina (ji tapo didžiausia nuo 2002 m. pradžios), tiek ir skolinamų pinigų kaina (ji tapo didžiausia nuo 2003 m. pradžios). Paskutiniiais metais tam įtakos labiausiai turėjo ECB didintos bazinės palūkanų normos ir dėl to didėjusios palūkanos litais.

Kapitalo bazės pokyčiai

Bankai, reaguodami į sparčius savo verslo augimo tempus ir siekdami palaikyti aukštesnį už minimalų kapitalo pakankamumo rodiklį, didino kapitalo bazę. Liepos 1 d. šalies bankai, nepažeisdami kapitalo pakankamumo normatyvo, galėjo priimti 14 mlrd. litų papildomos aktyvų rizikos (6,7 mlrd. Lt daugiau negu prieš metus), arba papildomai sumažinti paskolų vertę 1,3 mlrd. litų, t. y. padengti pusketvirtą karto didesnę už dabartinę paskolų vertę sumažėjimą. Lietuvos bankų kapitalo struktūroje vyrauja santykinai stabilesnis pirmojo lygio kapitalas, sudarantis 78 procentus bankų kapitalo bazės. Palyginimui: ES valstybių bankuose šis rodiklis sudarė 59 procentus.

Bankų akcininkų nuosavybė pirmąjį pusmetį padidėjo 19,3 procento ir liepos 1 d. buvo 4,9 mlrd. litų. Akcininkų nuosavybės augimui didžiausios įtakos turėjo pelninga bankų veikla ir didinamas akcinis kapitalas, liepos 1 d. sudaręs 2,9 mlrd. litų. Bankų akcininkai, 2007 m. pirmąjį ketvirtį skirstydami 2006 m. ir ankstesnių metų nepaskirstytąjį pelną, atsižvelgė į Lietuvos banko raginimą sudaryti pakankamą rezervą galimiems nuostoliams sumažinti ir stiprinti kapitalo bazę. Tik trijų bankų akcininkai nusprendė skirti tam tikrą paskirstytinojo pelno dalį dividendams išmokėti, o visas kitas bankų sistemos paskirstytinasis pelnas (966,6 mln. Lt, arba 97,1 %) įvairių rezervų, kapitalų ir nepaskirstytojo pelno pavidalu liko bankų akcininkų nuosavybė.

Nerezidentų valdoma įstatinio kapitalo dalis išliko beveik nepakitusi ir sudarė 89,9 procento. Lietuvos bankų sistemoje dominavo Skandinavijos investuotojų kapitalas.

Kadangi pagal riziką įvertintas turtas augo sparčiau negu kapitalo bazė, bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis šiek tiek sumažėjo ir liepos 1 d. sudarė 10,5 procento. Visi šalies komerciniai bankai vykdė nustatytą kapitalo pakankamumo normatyvą.

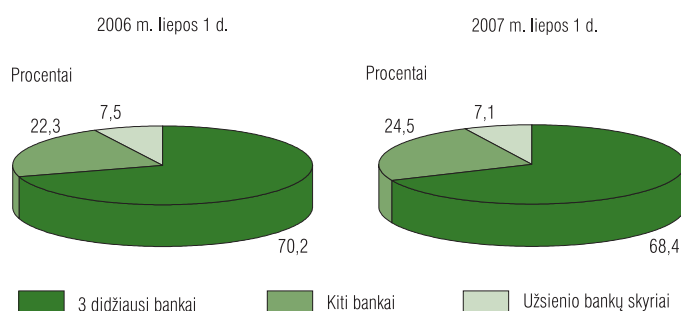
Visi bankai atliko testavimą nepalankiausiomis sąlygomis ir įvertino kredito, rinkos (palūkanų normos, valiutos kurso ir vertybinių popierių kainos), likvidumo ir operacinę rizikas. Kaip ir ankstesniais metais, aktualiausias Lietuvoje veikiantiems bankams liko kredito rizikos valdymas. Dėl šios rizikos galintys atsirasti nuostoliai ir jų poveikis kapitalo pakankamumui būtų didžiausi, palyginti su kitomis rizikomis. Bankų vertinimu, pagrindinis veiksnys, galintis turėti įtakos kredito rizikos nuostoliams, yra paskolų portfelio kokybės pablogėjimas, kurį lemia nemokių klientų didėjantis skaičius blogėjant šalies ekonomikos būklei (BVP augimo staigus sulėtėjimas, nekilnojamojo turto kainų kritimas ir kt.). Nemažus nuostolius galėtų generuoti ir rinkos pokyčiai, iš kurių didžiausią poveikį padarytų palūkanų normos litais ir eurai kaita bankams nepalankia linkme, o operacinės ir likvidumo rizikos nuostoliai nebūtų labai reikšmingi. Bankų atlikti testavimo rezultatai parodė, kad bankai sugebėtų padengti galimus nuostolius ir užtikrintų veiklos tęstinumą. Atsižvelgiant į gautus testavimo rezultatus, buvo parengti veiksmų planai, juose numatyta, kaip reikėtų sušvelninti atskirų rizikų poveikį bankų veiklos rezultatams.

Bankų pasiskirstymas pagal užimamą rinkos dalį

Palyginus su 2006 m. liepos 1 d., trijų didžiausių bankų (AB SEB Vilniaus banko, AB banko „Hansabankas“ ir AB DnB NORD banko) valdoma turto dalis rinkoje sumažėjo nuo 70,2 iki 68,4 procento. Daugiausia prarado AB bankas „Hansabankas“. Jo dalis rinkoje per metus sumažėjo 2,8 procentinio punkto. Savo dalį per metus labiausiai padidino AB bankas „Snoras“ (0,6 proc. p.).

Per metus taip pat šiek tiek sumažėjo trijų didžiausių bankų klientams suteiktų paskolų koncentracija (nuo 74 iki 72,3%) rinkoje, o indėlių rinkoje atitinkamas koncentracijos rodiklis per metus beveik nepasikeitė ir sudarė 70 procentų.

16 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Bankų veiklos rizikos apžvalga

Kredito rizika

Liepos 1 d. duomenimis, Lietuvos bankų paskolų portfelis (įskaitant paskolas finansų institucijoms) sudarė apie 56 procentus prognozuojamo 2007 m. šalies BVP. Tiek pagal paskolų ir BVP santykio augimo tempą, tiek pagal kitus santykinius paskolų portfelio rodiklius, Lietuva atsilieka nuo kitų Baltijos valstybių. Palyginimui: Latvijoje bankų paskolos sudarė apie 107 procentus BVP, o Estijoje – apie 91 procentą.

Paskolų portfelyje, kurio dalis bankų turto struktūroje pasiekė didžiausią lyginamąją dalį per paskutinius dešimt metų, paskolų litais suteikta daugiau negu paskolų užsienio valiuta.

Kita pastebima tendencija – paskolos gyventojams tampa dominuojanti bankų naujai teikiamų paskolų dalis. Ankstesniais metais naujai verslui ir namų ūkiams paskolų būdavo teikiama beveik po tiek pat, o 2007 m. pirmąjį pusmetį paskolos gyventojams padidėjo 4,2 mlrd. litų (2006 m. tuo pačiu laikotarpiu – 2,9 mlrd. Lt), o paskolos verslui – 3,3 mlrd. litų (tiek pat kaip ir prieš metus). 2007 m. liepos 1 d. duomenimis, paskolos privačioms įmonėms sudarė 55,1 procento bankų klientams suteiktų paskolų portfelio, o gyventojams – 40,7 procento (iš jų paskolos būstui įsigyti sudarė 28,7% bankų paskolų portfelio). Nepaisant sparčiai didėjančio fizinių asmenų kreditavimo, tiek pagal absoliučius, tiek pagal santykinius gyventojų įsiskolinimo bankams rodiklius Lietuvos gyventojų įsiskolinimas yra mažiausias ir lėčiausiai augantis iš Baltijos valstybių. Liepos 1 d. Lietuvoje paskolos būstui įsigyti sudarė 15,3 procento prognozuojamo 2007 m. šalies BVP, o Latvijoje ir Estijoje šis rodiklis buvo daugiau kaip du kartus didesnis. Tai rodo, kad Lietuvos paskolų būstui įsigyti rinkos aktyvumas tebėra gerokai mažesnis negu Latvijoje ir Estijoje, o pati rinka dar turi erdvės toliau plėstis. Kita vertus, paskolų portfelio augimą galėtų šiek tiek pristabdyti didėjančios bazinės palūkanų normos ir griežtėjantis bankų savininkų požiūris į šalies ir regiono rinkų kredito riziką.

Teikdami paskolas būstui įsigyti, bankai turi įvertinti nekilnojamojo turto rinkai būdingą ciklišumą ir galimą kredito rizikos susikaupimą ateityje. Riziką didina tai, kad, augant suteikiamos paskolos būstui įsigyti vidutiniam dydžiui ir vartojimo paskoloms, sunkėja ir namų ūkių prisiimama finansinė našta. Ji, išaugus palūkanų normai ir atitinkamai nedidėjant disponuojamoms pajamoms, gali tapti per didelė.

Bankų paskolų portfelio kokybę apibūdina šie rodikliai: pradelstų paskolų ir visų paskolų santykis bei paskolų nuvertėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis. Liepos 1 d. duomenimis, paskolų, kurių periodiniai mokėjimai pradelsti 60 ir daugiau dienų, santykis su paskolų portfeliu sudarė 0,87 procento, o paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis buvo 0,85 procento. Vertinant paskolų kokybę, atsižvelgiama dar ir į tai, kad šių pradelstų paskolų nemažą dalį sudaro paskolos, iš kurių dar tikimasi gauti pinigų srautus, ir jos dėl to nėra pripažintos nuvertėjusiomis. Santykinai didžiausia dalis pradelstų paskolų (1,8%) tebėra bankų vartojimo paskolų portfelyje, o paskolų būstui įsigyti portfelyje pradelstų paskolų dalis lieka santykinai mažiausia – 0,7 procento.

Likvidumo rizika

Nors per pirmąjį pusmetį bankų sistemos likvidumo normatyvinis rodiklis ir sumažėjo (38,9%), jis beveik 9 procentiniais punktais buvo didesnis už Lietuvos banko nustatytą minimumą (30%). Likvidus turtas sudarė 21,3 procento bankų turto. Visi bankai vykdė Lietuvos banko nustatytą likvidumo normatyvą. Dauguma Lietuvos bankų turi stiprias globojančias (patronuojančias) finansų institucijas ir prireikus gali tikėtis jų paramos valdant likvidumo riziką.

Likvidumo rizikos valdymas bankuose tebėra aktualus dėl pastebimo tam tikro bankų sistemos turto ir įsipareigojimų terminų nesubalansuotumo. Bankų turto struktūroje daugiau kaip pusę (60,1%) turto sudaro ilgalaikis (daugiau kaip 1 m.) turtas, daugiausia finansuojamas trumpalaikiais įsipareigojimais (ilgalaikiai įsipareigojimai sudaro tik 31,7% bankų disponuojamų išteklių). Nors paskutiniu metu pastebimi tam tikri teigiami pokyčiai – per metus ilgalaikiai įsipareigojimai augo sparčiau negu analogiškos trukmės turtas, tačiau ilgalaikio bankų likvidumo rizikos valdymas tebėra aktualus.

Kai kurių bankų likvidumo riziką padidina ir tebesanti nemaža indėlių koncentracija. Bankuose laikomas didžiausias kliento, neįtraukiant globojančios (patronuojančios) institucijos, indėlis vidutiniškai sudarė 12 procentų likvidaus turto.

Rinkos rizika

Kapitalo pakankamumo ataskaitos duomenimis, liepos 1 d. rinkos rizikai buvo jautrūs 3,3 procento bankų turto ir nebalansinių straipsnių, įvertintų pagal riziką. Bankinės knygos rizikai sušvelninti skirtas kapitalas sudarė 3,9 mlrd. litų, o prekybos knygos rizikai sušvelninti – 139 mln. litų kapitalo.

2007 m. viduryje daugumoje bankų aktualiausia buvo palūkanų normos rizika: ji dominavo septyniuose bankuose, o jai padengti buvo skiriama net 72,2 procento prekybos portfelio kapitalo.

Liepos 1 d. duomenimis, palūkanų visomis valiutomis normų sumažėjimas 1 procentiniu punktu bankų sistemos GPP sumažintų 149,4 mln. litų, o tai sudarytų 13,3 procento per 2006 m. uždirbtų GPP (palūkanų normų augimas lemtų GPP padidėjimą).

Šalies bankų prisiimamos nuosavybės vertybinių popierių rizikos dalis prekybos knygoje pirmąjį pusmetį mažėjo ir liepos 1 d. sudarė 18,9 procento.

2007 m. pirmąjį pusmetį kapitalo poreikis užsienio valiutos kurso rizikai padengti toliau mažėjo ir liepos 1 d. sudarė tik 2,1 procento prekybos knygos kapitalo poreikio. Tokį žemą bankų prisiimamos užsienio valiutos rizikos lygį lemia daugumos jų pasirinkta politika nelaikyti didelių atvirų pozicijų užsienio valiutomis. Visuose bankuose atviros užsienio valiutų pozicijos yra daug kartų mažesnės negu leidžia Lietuvos banko nustatyti riziką ribojantys normatyvai.

Bankų sistemos atvira pozicija eurai, kurios dydis Lietuvos bankų sektoriuje nėra ribojamas, pirmąjį pusmetį buvo trumpa, t. y. bankų turimi įsipareigojimai eurai buvo didesni už turtą eurai.

Kredito unijų veiklos pagrindinės tendencijos

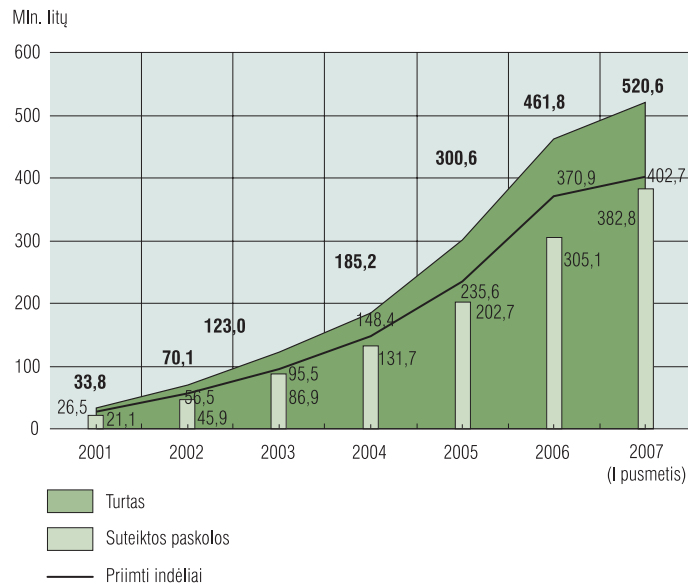
Kredito unijos

2007 m. viduryje Lietuvoje veikusios 66 kredito unijos turėjo per 76 tūkst. narių. Aktyviausiai kredito unijų judėjime ir toliau dalyvauja žemdirbiai – daugelyje kredito unijų žemės ūkio veikla yra viena iš narystės sąlygų. Palyginus su situacija prieš metus, kredito unijų narių padidėjo daugiau kaip 12 tūkst. fizinių ir juridinių asmenų. Augantis jų skaičius turėjo įtakos kredito unijų veiklos plėtrai.

Kredito unijų pajinis kapitalas per pirmąjį pusmetį padidėjo 21,6 procento (per metus – apie pusantro karto) ir buvo 56,7 mln. litų. Jų valdomas turtas išaugo 12,7 procento ir liepos 1 d. sudarė 520,6 mln. litų. Suteiktų paskolų apimtis pirmąjį pusmetį padidėjo ketvirtadaliu iki 382,8 mln. litų.

Palyginti su bankų sektoriumi, kredito unijų veiklos apimtis tebėra nedidelė: jų turtas 2007 m. liepos 1 d. sudarė 0,78 procento bankų sistemos aktyvų.

17 pav. Kredito unijų veiklos svarbiausi rodikliai
(laikotarpio pabaigoje)

Sparčiai augant mažesnių kredito unijų turtui, didžiausių kredito unijų turto dalis jų sistemos turte sumažėjo. Liepos 1 d. duomenimis, dešimties didžiausių kredito unijų, kurių daugumos nariai yra žemdirbiai, turtas sudarė 242,2 mln. litų, arba 46,5 procento visų kredito unijų turto.

Turto ir įsipareigojimų struktūra pirmąjį pusmetį keitėsi nedaug: paskolos sudarė didžiausią turto dalį (73,2%), o priimti indėliai – didžiausią įsipareigojimų dalį (88,1%).

2007 m. pirmąjį pusmetį kredito unijų specialieji atidėjiniai paskoloms padidėjo apie pusantro karto, t. y. didėjo sparčiau, negu augo paskolų portfelis, todėl pablogėjo ir paskolų portfelio kokybės rodikliai. Specialiųjų atidėjinių paskoloms santykis su paskolomis liepos 1 d. buvo 0,4 procento, o neveiksnių (III, IV ir V grupės) paskolų dalis paskolose – 1,2 procento (prieš metus atitinkamai – 0,3% ir 1%).

Pirmąjį pusmetį pelningai dirbo dauguma, t. y. 56 iš 66, kredito unijų. Jų sistemos gautas 1,7 mln. litų pelnas buvo beveik pusantro karto didesnis už 2006 m. atitinkamo laikotarpio pelną. Didesnis pelnas gautas išaugus kredito unijų veiklai ir padidėjus jos efektyvumui (operacinių išlaidų ir amortizacijos santykis su pajamomis per metus sumažėjo 4,5 proc. p. ir liepos 1 d. sudarė 39,3%).

Kaip ir ankstesniais metais, pagrindinis kredito unijų pajamų šaltinis buvo palūkanų pajamos, sudariusios 89,3 procento visų pajamų, o didžiausią išlaidų dalį sudarė palūkanų ir operacinės išlaidos (atitinkamai 46,6% ir 40,8% visų išlaidų).

2007 m. liepos 1 d. pateiktų ataskaitų duomenimis, kredito unijų sistemos kapitalo pakankamumas sudarė 16,6 procento (normatyvas – 13%).

Kredito unijų likvidžių aktyvų ir einamųjų įsipareigojimų santykis, liepos 1 d. duomenimis, sudarė 46,1 procento (normatyvas – 30%). Antrasis likvidumo rodiklis – perskaičiuotų likvidžių aktyvų ir kredito unijos kapitalo sumos su perskaičiuotais einamaisiais įsipareigojimais santykis – buvo 1,1 (reikalaujamas yra ne mažesnis kaip 1).

Likvidumo normatyvo nevykdžiusioms dviem kredito unijoms buvo pritaikytos poveikio priemonės.

Lietuvos centrinė kredito unija

LCKU turtas nuo 2007 m. pradžios sumažėjo 12 procentų ir liepos 1 d. sudarė 96,5 mln. litų. Turto pokyčiai tiesiogiai priklauso nuo pagrindinio finansavimo šaltinio – kredito unijų (LCKU narių) indėlių – kaitos, nes jais finansuojama apie 90 procentų LCKU turto. Pirmąjį pusmetį LCKU laikomų indėlių suma sumažėjo dėl sezoninių veiksnių: dėl pavasario ir vasaros ūkio darbų padidėjo lėšų poreikis.

Nuo balandžio mėn. pradėjo sparčiai didėti kredito unijoms narėms suteiktos paskolos. Jos skolinosi iš LCKU pinigų savo apyvartinėms lėšoms papildyti: teikė paskolas žemės ūkio darbams, smulkią verslui, vartojimui ir būstui įsigyti bei renovuoti. LCKU paskolų portfelio kokybė liko gera: liepos 1 d. duomenimis, turto nuvertėjimo (specialiųjų atidėjinių) nebuvo.

Didėjant paskolų lyginamajai daliai turte, iki tol buvę aukšti LCKU likvidumo ir kapitalo pakankamumo rodikliai sumažėjo, tačiau ir toliau vykdomi su nemaža atsarga. Liepos 1 d. duomenimis, LCKU vykdė visus Lietuvos banko nustatytus veiklos riziką ribojančius normatyvus.

2007 m. pirmąjį pusmetį pasikeitė LCKU pajinio kapitalo struktūra. Jos narėms iš Lietuvos Respublikos Vyriausybės išpirkus visą papildomą pajų, papildomas pajinis kapitalas – 5,2 mln. litų – priklausė 59 kredito unijoms. Liepos 1 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė turėjo tik 1 pagrindinį pajų (1 000 Lt).

Pirmąjį pusmetį LCKU uždirbo 0,6 mln. litų pelno – 38 procentais daugiau negu per 2006 m. atitinkamą laikotarpį. Pelno padidėjimui lemiamos įtakos turėjo tai, kad, išaugus LCKU išduotų paskolų apimtimis, labai padidėjo LCKU narių GPP.

Kredito įstaigų priežiūra

Kredito įstaigų veiklą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimai ir jų įgyvendinimas

2007 m. pirmąjį pusmetį toliau buvo tęsiami darbai, susiję su naujosios Kapitalo direktyvos¹ nuostatų, perkeltų į nacionalinius teisės aktus, įgyvendinimu. Šiais teisės aktais siekiama: sudaryti prielaidas kompleksiskai įvertinti rizikos valdymo procesą bankuose, nustatyti kapitalo poreikį jų patiriamai įvairiopa rizikai susilpninti, apibrėžti reikalavimus bankų vidiniam kapitalo poreikiui apskaičiuoti, tikrinti ir įvertinti bankų veiklą. Pagal naujus reikalavimus atskleidžiama informacija, susijusi su kredito įstaigų priežiūra, ir skelbiami kredito įstaigų duomenys.

Siekiant įvertinti bankų pasirengimą taikyti su naujaisiais kapitalo pakankamumo skaičiavimo reikalavimais susijusių teisės aktų nuostatas, Lietuvos banke vyko atskiri susitikimai su visų komercinių bankų atstovais. Jų metu buvo vertinama, kaip bankai pasirengę įgyvendinti naujuosius reikalavimus vertindami kredito ir operacinę riziką ir pagal bendrus ES standartus diegdami naują atskaitomybės sistemą. Savo ruožtu Lietuvos bankas vykdė parengiamuosius darbus įgyvendindamas naujuosius finansinės atskaitomybės standartus: buvo rengiama nauja programinė įranga, sprendžiami metodiniai klausimai ir pan.

¹ 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo bei 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/49/EB dėl investicinių įmonių ir kredito įstaigų kapitalo pakankamumo.

Įgyvendinant ES direktyvas dėl naujų kapitalo reikalavimų, patikslinta keletas teisės aktų: įgyvendinant 2007 m. kovo 27 d. Komisijos direktyvą 2007/18/EB, papildytas daugiašalių plėtros bankų, kuriems taikomas 0 procentų rizikos koeficientas, sąrašas; užtikrinant kapitalo bazę sudarančių elementų didesnę stabilumą ir kartu didinant jo galimybes padengti galimus nuostolius, įvesti priežiūros filtrai, sudarysiantys galimybę koreguoti kai kurias sudedamąsias kapitalo dalis.

Siekdamas suderinti mūsų valstybės įstatymus su 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo, Lietuvos bankas 2006 m. parengė ir pateikė tolesniam svarstymui Bankų, Finansų įstaigų ir Centrinės kredito unijos įstatymų projektus. 2007 m. sausio mėn. Lietuvos Respublikos Seimas juos priėmė.

Kredito įstaigų licencijavimo srityje, siekiant supaprastinti reikalavimus bankų vadovams rinkti ar skirti ir sudaryti galimybę Lietuvos bankui efektyviau spręsti, ar asmuo, pretenduojantis tapti banko vadovu, atitinka tokiems asmenims teisės aktų nustatytus nepriekaištingos reputacijos, kvalifikacijos ir patirties reikalavimus, 2007 m. vasario mėn. patikslintos Banko vadovų rinkimo arba skyrimo taisyklės.

Dalyvavimas Europos Sąjungos institucijų veikloje

Lietuvos banko specialistai 2007 m. pirmąjį pusmetį dalyvavo Europos Komisijos ir ECB įvairių komitetų bei ekspertų grupių darbe. Jie nagrinėjo kredito įstaigų priežiūros ir bankų sektoriaus svarbius klausimus: likvidumo rizikos valdymą; nuosavų lėšų mišrių priemonių apibrėžimą ir jų įskaitymo į kapitalą bei finansinių ataskaitų patikslinimą, atsižvelgiant į naujus Tarptautinius finansinės atskaitomybės standartus; trečiųjų šalių bankų skyrių traktavimą ir priežiūros funkcijų perdavimą; finansų konglomeratų identifikavimą; ES bankų pajamų šaltinių diversifikavimą; pinigų plovimo prevenciją; pažangių kredito ir operacinės rizikos vertinimo metodų įgyvendinimo problemas ir kt.

Bendradarbiavimas su užsienio valstybių finansų sektoriaus priežiūros institucijomis

Siekdamas įvertinti dviejų šalies bankų – AB SEB Vilniaus banko ir AB banko „Hansabankas“ – pasirengimą taikyti vidaus reitingais pagrįstą metodą kredito rizikos kapitalo poreikiui apskaičiuoti ir AB SEB Vilniaus banko pasirengimą taikyti pažangų operacinės rizikos vertinimo metodą operacinės rizikos kapitalo poreikiui apskaičiuoti nuo 2008 m. pradžios, Lietuvos bankas dalyvauja daugiašaliame suinteresuotų priežiūros institucijų vykdomame šių metodų patikimumo vertinimo ir jo tikrinimo procese. Jis aktyviai bendradarbiauja ir keičiasi informacija su Švedijos, Latvijos ir Estijos finansų sektoriaus priežiūros institucijomis.

Lietuvos bankas taip pat dalyvauja techninės paramos teikimo užsienio valstybių centriniam bankams projekte (prioritetinės šalys: Baltarusija, Gruzija, Moldova, Ukraina ir kt.) ir organizuoja savo specialistų konsultacijas Ukrainos ir Baltarusijos centriniam bankams, pastarųjų bankų specialistų vizitus į Lietuvos banką. 2007 m. pirmąjį pusmetį įvykusių susitikimų metu minėtų valstybių centrinių bankų darbuotojai supažindinti su Lietuvos komercinių bankų priežiūros sistema, inspektavimo ir finansinės veiklos vertinimo organizavimo principais bei praktika, finansinių ir priežiūrai skirtų ataskaitų konsolidavimu ir konsoliduota priežiūra, buvo aptarti kiti aktualūs priežiūros klausimai.